

บทที่ 2



กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง "ศาลาประชาธิปไตยกับการเรียนรู้ทางการเมือง" นั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้ตั้งประเด็นหลักมุ่งที่จะนำกรอบแนวความคิด เกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) มา เป็นกรอบแนวความคิดหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แต่เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับ เนื้อหาและการศึกษาวิจัย ผู้ศึกษาวิจัยจึงได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมือง (political culture) ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันกับการเรียนรู้ทางการเมือง มาประกอบการศึกษา อีกทั้งได้นำแนวความคิดที่เกี่ยวกับประชาธิปไตย (democracy) และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (political participation) มาเสริมประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้อีกด้วย

การเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization)¹

การศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น ได้เกิดขึ้นมา เป็นเวลานานมาแล้ว ตั้งแต่สมัยยุคของนักปราชญ์การเมืองในยุคแรก ๆ ซึ่งสนใจศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในฐานะที่เป็นกระบวนการในการเตรียมบุคคลให้พร้อม สำหรับการที่จะเป็นพลเมือง (citizenship) ที่ตรงกับความต้องการของรัฐนั้น ๆ ด้วยวิธีการสร้างค่านิยม (value) และความมีอรรถนิสัย เริ่มแรก (predisposition) ที่สอดคล้องไปในแนวทางของรัฐ ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากผลงานเรื่องอุดมรัฐ (The Republic) ของเพลโต (Plato) ซึ่งได้กล่าวถึงการให้การศึกษาและประสมการแก่เด็ก ซึ่ง เพลโต ได้กล่าวถึงค่านิยมของพลเมืองว่า มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นระเบียบและการมีเสถียรภาพของสถาบันทางการเมืองและ อริสโตเติล (Aristotle) ได้กล่าวถึงการให้การศึกษาทางการเมือง (political education) ว่าเป็นกระบวนการในการที่จะสร้างค่านิยมทางการเมือง (political values) และอรรถนิสัยในทางการเมือง (political disposition) ที่สำคัญ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้มีรากฐานการ

¹คำว่า political socialization นั้นมีนักวิชาการได้ใช้คำภาษาไทยในหลายลักษณะ เช่น การอบรมกล่อมเกล่าทางการเมือง สังคมประกิดการเมือง การรับรู้หรือขีดเกล่าทางการเมือง เป็นต้น

ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวิชาทางมานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม และสังคมวิทยา เป็นต้น ซึ่งได้มุ่งเน้นถึงกระบวนการ (socialization) ดังกล่าวนั้นว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กยอมรับเอากฎเกณฑ์มาตรฐานของสังคมที่คิดตัวมาตั้งแต่กำเนิดในสังคมนั้น ๆ¹

อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ดังกล่าวนี้มีความสำคัญต่อการสร้างแนวทางหรือแบบแผนให้กับประชาชนในสังคมนั้น ๆ ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม และมีนักวิชาการบางท่านถึงกับวิเคราะห์ว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมนี้อาจถูกนำไปใช้ในทางการเมืองในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองได้ กล่าวคือ

...จีนคอมมิวนิสต์ก็นำไปใช้ดังปรากฏตามรายงานของทหารอเมริกัน ซึ่งถูกจับเป็นเชลยศึกในสงคราม เกาหลี โดยจีนคอมมิวนิสต์แยกชั้น เชลยศึกแต่ละคนออกไปอยู่ตามห้องขังเดี่ยว โดยมีให้มีการติดต่อซึ่งกันและกันในระยะเวลาดังกล่าว แล้วจะเริ่มให้เชลยท่องจำคำขวัญต่าง ๆ ของคอมมิวนิสต์ การที่แยกห้องขังนี้ เป็นการขจัดการเรียนรู้ทางสังคม (desocialization) ของทหารอเมริกันที่เป็นเชลยเสียก่อน... จึงเห็นได้ว่าจีนคอมมิวนิสต์ ได้นำเอาแนวความคิดในเรื่องของการเรียนรู้ทางสังคมไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำสงครามจิตวิทยา... การกระทำของจีนคอมมิวนิสต์ดังกล่าวนี้มีได้หมายความว่า จะสามารถเปลี่ยนแปลงแนวความคิด เชื้อมโนของเชลยได้ทั้งหมด เพราะระยะเวลาที่ทำการเรียนรู้ทางสังคม ยังไม่สามารถฝังรากให้ลึกเท่ากับการเรียนรู้ทางสังคมที่ชาวอเมริกันเองได้รับมาจากสังคมของคนในระยะตั้งแต่เด็ก เป็นต้นมา...²

ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมือง

สำหรับความหมายของการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) นี้มีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ซึ่งอาจนำมากล่าวในที่นี้ เฉพาะที่ผู้ศึกษาวิจัย เห็นว่ามีความสำคัญและน่าสนใจ ดังนี้

¹ อ้างใน Richard E. Dawson and Kenneth Political Socialization (Boston : Little Brown, 1969), pp. 6-7.

² ทศยา สุวรรณชัย "สังคมวิทยา, จิตวิทยาสังคมและมานุษยวิทยา" ในสำนักวิจัยนิค้ำ, สังคมศาสตร์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512), หน้า 283-284.

เกเบรียล เอ. อัลมอนด์ และ จี. บิงแฮม เพาเวลล์ ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) ว่าเป็นกระบวนการที่นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน นั้นหมายถึงว่าการเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือลักษณะวัฒนธรรมทางการเมือง¹ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในขั้นของการแสดงความคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง (Political culture) ซึ่ง อัลมอนด์ และ เพาเวลล์ ได้เน้นถึงว่าการเรียนรู้ทางการเมืองก็อาจก่อให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ ที่ยังไม่เคยมีมาก่อนให้เกิดขึ้นได้² และ อัลมอนด์ ได้วิเคราะห์ระบบการเมืองแบบโครงสร้างและหน้าที่ (structural - functional approach) โดยจัดการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นหน้าที่ (function) หนึ่งของระบบการเมือง ซึ่งมีหน้าที่เหมือนเข้าสู่ระบบการเมือง (input function) หรือมีหน้าที่บำรุงรักษาระบบให้คงอยู่ (system maintenance function) และ อัลมอนด์ ก็ได้ตั้งสมมติฐานว่าในแต่ละระบบการเมืองจะมีการสืบทอดวัฒนธรรมและโครงสร้างของระบบการเมืองอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการสืบทอดดังกล่าวนี้จะทำได้โดยผ่านการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization)³

ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวนี้ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น เดวิด อีสตัน (David Easton) และแจ็ก เดนนิส (Jack Dennis) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็นกระบวนการที่ส่งมถายทอดความโน้มเอียงทางการเมือง (political orientations) ต่าง ๆ เป็นความรู้ ทัศนคติ ปทัสถาน และค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปยัง

¹Gabriel A. Almond and G.Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : A Developmental Approach (Boston : Little, Brown, 1966), p.64-72.

²Gabriel A. Almond and G.Bingham Powell (eds), Comparative Politics Today : A World view (Boston : Little, Brown, 1980), p.36.

³Gabriel A. Almond, "A Functional Approach to Comparative Politics" in Gabriel A. Almond and James S. Coleman (eds) The Politics of the Developing Areas (Princeton : Princeton University Press; 1960) pp. 26-33.

คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งจะทำให้คนที่ได้รับการเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าว ได้รับความรู้ทางการเมือง และทราบถึงแบบแผนพฤติกรรมทางการเมือง¹

ริชาร์ด อี. คอว์สัน (Richard E. Dawson) และ เคนเนต พรีวิต (Kenneth Prewitt) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่ประชาชนแต่ละคนได้สร้างทัศนคติทางการเมือง โดยมิได้สร้างทางทัศนคติและแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสังคมหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการที่คนรุ่นหนึ่งจะถ่ายทอดปทัสสถาน ค่านิยมและความเชื่อทางการเมืองไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง²

ซึ่ง เคนเนต พี. แลงตัน (Kenneth P. Langton) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดวัฒนธรรมทางการเมืองภายในสังคมหนึ่ง ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยที่การเรียนรู้ทางการเมืองจะเป็นกระบวนการของการสืบทอดดังกล่าวโดยผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งทำให้บุคคลแต่ละคนได้เรียนรู้ในการที่จะกำหนดรูปแบบของคนในหน้าที่สัมพันธ์กับการเมืองให้เหมาะสมกัน³

โรเบอร์ตา ซิกเกิล (Roberta Sigel) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดปทัสสถาน (norms) และพฤติกรรมทางการเมือง จึงเป็นที่ยอมรับและได้ดำเนินการในระบบการเมืองนั้น ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง⁴

¹David Easton and Jack Dennis, Children in Political System: Origin of Political Legitimacy (New York : McGraw Hill Inc., 1969), p.7.

²Richard E Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization (Boston : Little, Brown Co., 1969), pp. 4-6

³Kenneth P. Langton, Political Socialization (London : Oxford University Press, 1969), pp.4 and 10.

⁴Roberta Sigel, "Assumptions about the Learning Political Values" The Annal Vol. 361 No. 2 (1967), p. 13.

จาร์โรล บี. แมนไฮม์ (Jarol B. Manheim) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมือง
ว่า เป็นกระบวนการที่ได้มาถึงความรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคมการเมือง¹

จอห์น ดับบลิว อิลสวอร์ท (John W. Ellsworth) และ อาร์เธอร์ เอ. สแตนค (Arthur A. Stahnke) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่มีผลต่อ
ชีวิตของบุคคลในทางการเมือง ซึ่งมีการกำหนดรูปแบบของทัศนคติในทางการเมือง เพื่อความ
กลมวิธีในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่เป็นสาธารณะ²

ในขณะที่ วิคเตอร์ เฮซ. ฮิสแมน (Victor H. Hissman) ได้กล่าวถึงการเรียน
รู้ทางการเมืองว่าเป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดจากสังคมตั้งแต่วัยแรกเริ่มในสถาบัน
ครอบครัวและต่อเนื่องมาถึงสถาบันต่าง ๆ เช่นสถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา กลุ่ม
อาชีพ สมาคมอาสาสมัคร สื่อมวลชน สถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล เป็นต้น³

สำหรับ ไมเคิล รัช (Michael Rush) และ ฟิลลิป อาธอฟ (Phillip Athoff)
ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็นกระบวนการที่ปัจเจกบุคคล ได้เกิดความรู้สึกถึง
การรับรู้ (perception) หรือการมีปฏิกิริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง
(Political phenomenon) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเกิดจากสภาพแวดล้อมทางศึกษาสังคม
และวัฒนธรรม (economic social and cultural environment) ของสังคมที่บุคคลนั้น
เป็นสมาชิกอยู่ และยังเกิดการปฏิสัมพันธ์ของบุคลิกภาพและประสบการณ์ของบุคคลแต่ละบุคคล
นั้นด้วย⁴

¹Jarol B. Manheim, The Politics Within : A Primer in Political Attitudes and Behavior (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice - Hall, 1975) p. 48.

²John W. Ellsworth and Arthor A. Stahnke, Political and Political Systems. (New York : McGraw-Hill Book Company, 1976) , p.30.

³Victor H. Hissman, Politics in Everybody Life (Oxford : Black Well, 1966) , p. 64.

⁴Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology. (London : Western Printings Service Press, 1971) , p. 16.

เดวิด อี. แอปเตอร์ (David E. Apter) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็นกระบวนการที่ดำเนินการที่มีขั้นตอนและติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การเรียนรู้ชีวิตทางสังคมการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนชั้นนำ จะมีทัศนคติอย่างไร ค่านิยมและบุคลิกภาพอย่างไรขึ้นอยู่กับนโยบายการศึกษาด้วย ที่จะนำการเรียนรู้ของบุคคลไปในแนวทางใด¹

ซึ่งทินพันท์ นาคะตะ ก็ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็นกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งกระทำติดต่อกันและเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง แต่ในสถาบันการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น ก็เป็นไปได้ทั้งการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง รวมทั้งการเรียนรู้ทัศนคติทางการเมืองและการมีพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพทางการเมืองด้วย²

กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

สำหรับกระบวนการก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น ได้มีนักวิชาการได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

ลูเซียน คัมบลิว. พาย (Lucian W. Pye) ได้แบ่งกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ³

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนเริ่มแรกสุดที่คนเกิดมาจะได้รับการเรียนรู้ ชัดเจนหรือมีความใฝ่เยี่ยงเข้าสู่ความมีสภาพเป็น "มนุษย์ในสังคม" ขั้นตอนนี้ลักษณะที่มีอิทธิพลมากที่สุดในฐานะที่เป็นตัวการในการเรียนรู้ทางสังคม (socializing agents) ก็คือ สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา จุดประสงค์สำคัญสำหรับขั้นตอนนี้ก็คือ ตัวการที่จะให้การอบรมเพื่อชี้แนวทางใฝ่มนุษย์

¹ David E. Apter, The Politics of Modernization (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), p. 145.

² Thinapan Nakata, The Problem of Democracy in Thailand (Bangkok : Pracpittaya, 1957), p.88. อ้างใน พรศักดิ์ ม่องแก้ว และสายพิทย์ สุกดีพันธ์, การเมืองของเด็ก (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 19.

³ Lucian W. Pye, Politics, Persanality and Nation Building : Burmass Search for Identity (New Heven : Yale University Press, 1965), pp. 44-48.

เรียนรู้วิธีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่น ดังนั้นจึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization)

ขั้นตอนที่ 2 เป็นขั้นตอนที่มนุษย์เริ่มมีเอกลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal identity) ในขั้นตอนนี้เริ่มมีการพัฒนาไปสู่การมีพื้นฐานความรู้และความเชื่อ (cognitive process) และนอกจากนั้นประสบการณ์เริ่มเข้ามามีอิทธิพลหล่อหลอมภายในจิตใจสำนึก และยังไปมีส่วนกำหนดเป็นโครงสร้างบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของมนุษย์นั้นด้วย

ขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นตอนที่เริ่มเข้าสู่กระบวนการขัดเกลาและเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization process) มนุษย์ที่ผ่านมาถึงขั้นตอนนี้จะเริ่มมีความสำนึก (awareness) ในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง เริ่มผ่านพ้นมาทางตัวการในการเรียนรู้ทางการเมือง (political socializing agents) และเป็นผลกระทบต่อการรับรู้ (perceptual screen) และหล่อหลอมทำให้เกิดบุคลิกภาพทางการเมืองขึ้นในตัวของมนุษย์และทำให้เกิดความคิด พิจารณาวิเคราะห์ในทางการเมืองขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ได้สร้างความรู้สึกรู้จักคิดในทางการเมือง จนกระทั่งทำให้มนุษย์เกิดความกระตือรือร้น (active) ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาททางการเมือง ซึ่ง พาย เรียกว่า ขั้นการเลือกสรรบุคคลทางการเมือง (Political recruitment)

ริชาร์ด อี. คอร์ทสัน และ เคนเนต พรวิท ได้กล่าวถึงกระบวนการทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้ใน 2 กรณี คือ

1. เป็นการเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นโดยตรง เช่นการอบรมสั่งสอน ซึ่งมีระยะเวลาที่แน่นอน มีการวางแผน การจัดเป็นหลักสูตรตลอดจนกำหนดวิธีการต่าง ๆ ใช้
2. เป็นการเรียนรู้ทางการเมือง ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจหรือไม่เป็นทางการ ซึ่งอาจได้ความรู้มาจากกลุ่มเพื่อน กลุ่มสมาคม ครอบครัว โรงเรียนหรือจากการพบปะพูดคุยและร่วมสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในระหว่างกลุ่ม เป็นต้น โดยไม่มีการวางแผนหรือวางหลักสูตรไว้ล่วงหน้า

และ คอวสัน กับ พรวิฑ ก็ได้แบ่งขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ¹

ขั้นตอนแรก เป็นการลอกเลียนแบบ (imitation) เป็นขั้นการเลียนแบบรับเอาสิ่งต่าง ๆ มายึดถือเป็นของตน เช่น การเลียนแบบทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมจากบุคคลที่อยู่ใกล้เคียง เป็นต้น

ขั้นตอนที่สอง เป็นขั้นการขัดเกลา (anticipatory socialization) เป็นการสมาคมทางสังคม (mobilization) ให้เริ่มสนใจในทางการเมือง

ขั้นตอนที่สาม เป็นขั้นการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง (political education) โดยการสอนทางการเมือง จากสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียนหรือสถาบันทางการเมือง เป็นต้น

ขั้นตอนที่สี่ เป็นขั้นที่บุคคลมีประสบการณ์การเรียนรู้ทางการเมืองมากขึ้น จนพอที่จะตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้

ตัวการที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองดังที่กล่าวไปนั้น จะเกิดขึ้นได้ต้องมีตัวการที่ก่อให้เกิดกระบวนการดังกล่าว ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้คำอธิบายไว้ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ตัวการ (agent) ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองนั้นมี 6 หน่วยคือ²

1. ครอบครัว เป็นหน่วยพื้นฐานของชีวิต เป็นตัวการหลักและเป็นหน่วยแรกที่ทำให้การศึกษาการเรียนรู้แก่บุคคล ครอบครัวนี้เป็นตัวการในการเรียนรู้ทางการเมืองที่มีอิทธิพลสูงและต่อเนื่อง เป็นระยะเวลายาว โดยมีอิทธิพลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม³ กล่าวคือ ครอบครัวใดที่ทำหน้าที่ตัดสินใจ โดยที่ไม่ยอมให้เด็กมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เด็กก็จะมองการตัดสินใจดังกล่าวว่าเป็นลักษณะของอำนาจนิยม แต่ถ้าหากว่าเด็กไม่มีส่วนช่วยในการตัดสินใจ เด็กก็จะมีความกล้าที่จะแสดงออกซึ่ง เมื่อเจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็จะมีส่วนช่วยให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น

¹ Richard E. Dawson and Kerneth Prewitt, Political Socialization, p. 63-64.

² Gabriel A. Almond, "Political Process", p. 47-49.

³ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics Today, p.38.

2. สถาบันการศึกษา ผู้ที่ได้รับการศึกษานั้นจะมีความรู้สึกนึกถึงผลกระทบทางการเมืองที่จะนำมาสู่ตน โดยทั่วไปและบุคคลที่มีการศึกษาสูง จะตระหนักถึงความเกี่ยวข้องและผลกระทบจากรัฐบาลที่มีต่อตนเอง ก็จะทำให้เกิดความสนใจทางการเมือง มีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทางการเมืองและอาจเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองได้มากกว่าบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่ำ สถาบันการศึกษามีบทบาทต่อการให้ความรู้ ซึ่งหมายความรวมถึงความรู้ทางการเมืองด้วย นอกจากนี้สถาบันการศึกษาก็ยังมีบทบาทต่อการถ่ายทอดค่านิยมและทัศนคติต่าง ๆ ของสังคมอีกด้วย

3. กลุ่มเพื่อน ในกลุ่มเพื่อนนี้ สมาชิกของกลุ่มจะมีสถานภาพที่เท่าเทียมกันและมีความผูกพันซึ่งกันและกัน การที่สมาชิกและกลุ่มแต่ละคนสามารถรวมอยู่กันเป็นกลุ่มเพื่อนได้ก็จะเกิดการยอมรับและลอกเลียนแบบเพื่อน เพราะมีความต้องการที่จะทำในสิ่งที่ให้เหมือน ๆ กัน ดังนั้นกลุ่มเพื่อนจึงเป็นตัวการในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ที่สามารถถ่ายทอดค่านิยม และทัศนคติต่าง ๆ ได้ ด้วยเหตุที่สมาชิกของกลุ่มเพื่อนแต่ละคนจะปรารถนาร่วมกันปฏิบัติกรรรมของคนให้เหมือนเพื่อน เพื่อจะได้รับการยอมรับจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มเพื่อน

4. กลุ่มอาชีพ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นองค์การที่เป็นทั้งทางการเมืองและไม่เป็นทางการเมือง กลุ่มอาชีพนี้สามารถเป็นตัวการในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองที่ช่วยให้สมาชิกในองค์การนั้น มีการหม่ปะแลง เปลี่ยนข่าวสาร ความเห็นและทัศนคติซึ่งกันและกันสมาชิกจะปฏิบัติตามเหมือน ๆ กันในสิ่งที่คิดว่า เป็นสิ่งที่ดีและให้ประโยชน์กับกลุ่มของตน จึง เป็นกลุ่มที่สามารถถ่ายทอดค่านิยม และทัศนคติของสังคมได้อย่างดี

5. สื่อมวลชน ในสภาพสังคมที่มีความเจริญ มีการแพร่กระจายของข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว เพราะเกิดจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการเทคโนโลยีทางการศึกษา การใช้สื่อที่สามารถแพร่กระจายไปได้อย่างรวดเร็วนี้ส่งผลให้สามารถมีการถ่ายทอดค่านิยม และทัศนคติผ่านทางสื่อมวลชนได้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

6. การติดต่อและเข้าไปเกี่ยวข้องทางการเมืองโดยตรงนั้น บุคคลแต่ละคนอาจเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบทางการเมือง ได้โดยผ่านพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ตลอดจนผู้มีอำนาจทางการเมืองในระดับต่าง ๆ การที่บุคคลต่าง ๆ ได้สัมผัสกับกลุ่มผลประโยชน์หรือพรรคการเมืองหรือสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ย่อมจะได้รับการถ่ายทอดค่านิยม ทัศนคติทางการเมืองมา ทั้งนี้โดยทางตรงและทางอ้อมได้

อัลมอนต์ ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงและโดยอ้อมนั้น มีอิทธิพลแตกต่างกัน การเรียนรู้โดยทางอ้อมนั้น น่าจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองได้มากกว่า เพราะสามารถทำได้โดยตัวการหลายตัวการ¹

ทั้งนี้ การเรียนรู้ทางการเมืองจะเป็นไปในทิศทางหรือรูปแบบใด จำเป็นต้องศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

วัฒนธรรมทางการเมือง

ดังที่ได้กล่าวไปบ้างแล้วในแนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน²

ดังนั้น การที่จะศึกษาถึงแนวความคิดการเรียนรู้ทางการเมืองให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นั้น จำเป็นต้องนำกรอบแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองมาศึกษาควบคู่กันไปด้วย

ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง

สำหรับความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน แต่ในที่นี้จะขอนำคำอธิบายของนักวิชาการที่น่าสนใจมากกล่าวไว้ดังนี้

เกเบรียล เอ. อัลมอนต์ ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองว่า เป็นรูปแบบของทัศนคติที่มีเจกบุคคลมีต่อระบบการเมืองต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบการเมือง และทัศนคติที่มีเจกบุคคลมีต่อบทบาทในทางการเมืองของตนเอง³

¹Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr. Comparative Politic : A Developmental Approach, p. 28.

²Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics: A Developmental Approach, p. 64.

³Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," Journal of Politics, 18 (August 1965), p. 398 or Gabriel A. Almond, "Comparative Political System "in Political Behavior : A Reader in Theory and Research, eds : by Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld, and Morris Janowitz (Illinois : Free Press, 1956), p. 36.

ลูเซียน คัมบลิว. หาย ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองว่า เป็นกลุ่มของทัศนคติ ความเชื่อและความรู้สึกที่ช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจหรือรู้ถึงความหมายของปรากฏการณ์ทางการเมือง และรวมถึงการทำให้เกิดกฎเกณฑ์หรือข้อสมมติฐาน ซึ่งทุกคนยอมรับและนำมาใช้กำหนดพฤติกรรมทางการเมืองเพื่อเป็นเครื่องควบคุมให้ปัจเจกบุคคลยอมรับในกฎเกณฑ์ของสังคม นอกจากนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองยังหมายความรวมถึงอุดมการณ์ทางการเมืองและปทัสฐานที่ยึดถือเป็นข้อปฏิบัติในทางการเมืองการปกครอง

ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว เป็นผลทางของระบบการเมืองในประชาธิปไตยทางการเมือง ซึ่งมีรากฐานมาจากสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ของสมาชิกในสังคมการเมืองนั้น ๆ ซึ่งได้มีการปลูกฝังให้ปัจเจกบุคคลและผู้นำทางการเมืองได้มีการรับรู้ในรูปแบบของระบบการเมือง โดยเน้นถึงพฤติกรรมทางการเมืองของผู้นำทางการเมืองและมหาชนตลอดจนมติมหาชน และการเปลี่ยนแปลงในทางการเมือง¹

และ ชิดนีย์ เวอร์บะ ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองว่า เป็นระบบแห่งแบบแผน ซึ่งประกอบด้วยความเชื่อ สัจพจน์และความรู้สึกนึกคิดของสมาชิกในสังคมการเมืองนั้น ๆ ที่มีต่อการเมืองและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทางการเมือง²

ในขณะที่ผลการศึกษาของ เกเบรียล เอ. อัลมอนต์ และ จี. ینگแฮม เพาเวลล์ ได้ทำการอธิบายวัฒนธรรมทางการเมืองไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นแบบแผนของทัศนคติ ซึ่งปัจเจกบุคคลมีต่อการเมืองอันเป็นผลของความรูสึกหรือการอบรมที่ปัจเจกบุคคลได้รับมาในลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งทำให้การกระทำของปัจเจกบุคคลมีพฤติกรรมที่แสดงออกต่างกันไป ซึ่งอาจปรากฏในลักษณะที่ไม่ชัดเจน (subject realm) ซึ่ง อัลมอนต์ และ เพาเวลล์ได้แบ่งออกเป็น

¹Lucian W Pye, Aspects of Political Development (Boston : Little Brown and Company, 1966) pp. 104-105. and Lucian W.Pye, "Introduction Political Culture and Political Development, in Political Culture and Political Development, ed. Lucian W. Pye and Sidney Verba (Princeton : Princeton University Press, 1965), pp. 7-8.

²Sidney Verba, "Comparative Political Culture" in Lucian W. Pye and Sidney Verba (eds), Political Culture and Political Development, p. 516.



3 ลักษณะ คือ¹

- 1) ความโน้มเอียงเชิงความรู้ (cognitive orientations) เป็นความรู้ถึงวัตถุประสงค์ทางการเมืองและความเชื่อทางการเมือง
- 2) ความโน้มเอียงเชิงความรู้สึก (affective orientations) เป็นความรู้สึกที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือองค์การทางการเมือง
- 3) ความโน้มเอียงเชิงประเมินค่า (evaluative orientations) เป็นความคิดเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองตลอดจนความคิดเห็นวิจารณ์ต่อระบบการเมือง โดยมักจะเอาความคิดเห็นเหล่านั้น ซึ่งมีความนิยมอยู่ไปประเมินกับเหตุการณ์ทางการเมือง

และ เกเบรียล เอ. อัลมอนต์ กับ ซิดนีย์ เวอร์บา ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมือง

เมือง โดยเน้นถึงทัศนคติและความโน้มเอียงของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง และสิ่งแวดล้อมของระบบการเมือง ตลอดจนบทบาทของตนเองในระบบการเมืองนั้น ซึ่ง อัลมอนต์ และ เวอร์บาได้จำแนกประเภททัศนคติและความโน้มเอียงเช่นว่านี้ออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้²

1. ความโน้มเอียงเชิงความรู้ (cognitive orientations) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง (political objects) และความเชื่อทางการเมือง ความรู้และความเชื่อดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นเรื่องความผิดหรือถูก แต่เกี่ยวกับปริมาณของความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ในโลกการเมืองว่า มีมากน้อยเพียงใด

2. ความโน้มเอียงเชิงความรู้สึก (affective orientations) ได้แก่ ความรู้สึกต่าง ๆ ของบุคคลที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง หรือองค์การทางการเมืองทั้งหลาย เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับความรู้สึกผูกพัน ตลอดจนการยอมรับหรือไม่ยอมรับในวัตถุประสงค์หรือองค์การทางการเมืองเหล่านั้น

¹Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell Jr., Comparative Politics : A Development Approach, p. 50.

²Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Boston : Little, Brown, 1965), p. 13-15. อ้างในสายทิพย์ สุดดิษฐ์ "การเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท บัณฑิตภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524) หน้า 35.

3. ความโน้มเอียงเชิงประเมินค่า (evaluation orientations) ได้แก่ ความคิดเห็นในเชิงประเมินค่าต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งมักจะเป็นการนำเอาค่านิยมมาเป็นเกณฑ์ หรือประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกการเมืองและเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

ซึ่งเมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองดังที่ อัลมอนต์ และ เวอร์บา กล่าวไว้ นั้น มีประเด็นที่ควรจะต้องกล่าวถึงเพิ่มเติมในเรื่องของวัตถุประสงค์ทางการเมือง (political objects) ซึ่ง อัลมอนต์ กับ เวอร์บาก็ได้แบ่งวัตถุประสงค์ทางการเมืองออกเป็น 4 อย่างคือ¹

- 1) โครงสร้างทางการเมือง (system as general object) ได้แก่ความรู้ความเข้าใจที่บุคคลมีต่อระบบการเมืองของคนที่มีส่วนร่วมหรือโดยทั่วไป เช่น ความเป็นชาติ มีลัทธิความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ขนาด ที่ตั้ง กำลังอำนาจ รัฐธรรมนูญ ระบบการปกครอง เป็นต้น
- 2) มหันตทางการเมืองของผู้นำ (input objects) ได้แก่ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสถาบันหรือองค์การทางการเมืองต่าง ๆ ตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของประชาชน หรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเมือง เป็นต้นว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล หรือกลุ่มผลประโยชน์ สื่อมวลชน
- 3) ความรู้เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ (output objects) ได้แก่ความรู้ความเข้าใจของบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของการเมืองโดยตรง ว่ามีความเข้าใจในฐานะและบทบาทของตัวเองในระบบการเมืองอย่างไรบ้าง มีความรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับ สิทธิ อำนาจ ข้อผูกพันและวิธีการใช้อิทธิพลในระบบการเมือง เป็นต้น
- 4) กฎข้อบังคับต่าง ๆ (self as objects) ได้แก่ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อผลลัพธ์ที่ออกมาจากระบบการเมือง เช่น นโยบายของประเทศหรือกฎหมาย ที่ออกมาจากฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นต้น

¹Gabriel A. Almond and Sidney Verba The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations, pp. 14-17 อ้างใน ชลอ ไบเจริญ "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนในชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 15-16.

ในการจัดแบ่งประเภทของความโน้มเอียงทางการเมืองอัลมอนต์ และ เวอร์บา เริ่มด้วยการศึกษาความรู้สึกและทัศนคติของคนที่มิต่อการเมืองในระดับต่าง ๆ คือ ต่อระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป เช่น ถ้ามองความเห็น ความรู้สึกของคนที่มีต่อระบบการเมืองว่า เห็นว่าระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตยหรือสังคมนิยม เป็นต้น จากนั้นก็ไปพิจารณาความรู้สึกของคนเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีต่อระบบการเมือง ความรู้สึกที่ว่าตนมีความสำคัญต่อระบบการเมืองอย่างไร และในการพิจารณาส่วนย่อยหรือส่วนประกอบต่าง ๆ ของระบบการเมือง ได้แยกเรื่องที่จะศึกษาออกเป็น 3 ประการคือ¹

1. บทบาทหรือโครงสร้างทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจงลงไป เช่น สมาชิกแทนฝ่ายบริหาร หรือระบบราชการ ว่าคนในสังคมมีความรู้สึกและทัศนคติต่อสิ่งเหล่านี้ในทางใด
2. ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ตามบทบาทนั้น ๆ เช่น ตัวผู้แทนราษฎร ข้าราชการ ผู้ปกครองประเทศ ว่าคนในสังคมมีความรู้สึกและทัศนคติต่อบุคคลผู้ทำหน้าที่หรือมีบทบาททางการเมืองอย่างไร
3. นโยบายของรัฐ การตัดสินใจหรือการใช้นโยบายปฏิบัติตามนโยบายเฉพาะเรื่อง ๆ ไป

โดยสรุปแล้ว อัลมอนต์ และ เวอร์บา ให้นแนวทางในการค้นหาความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคล โดยการสร้างตารางแบบดูความสัมพันธ์ระหว่างความโน้มเอียงทางการเมือง 3 ประเภทโดยวัดจากปัจจัยหลัก 4 ประการคือ²

1. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับชาติของเขาและเกี่ยวกับระบบการเมืองของเขาโดยทั่วไปอย่างไร เช่น ประวัติศาสตร์ของชาติ ขนาดของประเทศ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของประเทศ แหล่งอำนาจทางการเมือง (ใครหรือกลุ่มใดในชาติ

¹อ้างใน พรศักดิ์ ม่องแก้ว และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองไทย, หน้า 99.

²อ้างใน พรศักดิ์ ม่องแก้ว และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองไทย, หน้า 99-100.

เป็นผู้มีอำนาจมาก-น้อย) ลักษณะพิเศษของการปกครอง ฯลฯ เขามีความรู้สึก
ต่อลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปของระบอบอย่างไร เขามีความเห็นหรือการตัดสินใจว่าระ-
บบนี้เป็นอย่างไร

2. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมือง และบทบาททางการเมือง
ของชนชั้นปกครองอย่างไร และเขามีความรู้สึกและความเห็นต่อโครงสร้าง
บทบาทของผู้นำและนโยบายของรัฐอย่างไร
3. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐอย่างไร มีความรู้เกี่ยวกับ
สถาบันตัวบุคคลและกระบวนการตัดสินใจที่เป็นผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารงานนั้น
อย่างไรและมีความรู้สึกความเห็นต่อคน (เจ้าหน้าที่ของรัฐ) เหล่านี้ได้อย่างไร
4. บุคคลผู้นั้นมองตัวเขาเองในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในระบบการเมืองอย่างไร
เขามีความรู้เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ หน้าที่และวิธีการต่าง ๆ ที่จะเข้าไปมีอิทธิพล
ต่อการตัดสินใจทางการเมืองอย่างไร เขามีความรู้สึกและเขาสามารถก่อให้เกิด
เกิดการเปลี่ยนแปลงในนโยบายการตัดสินใจของรัฐบาลหรือไม่อย่างไร

ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

เมื่อถึงความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองมาากพอสมควรแล้ว ก็น่าที่จะต้องกล่าว
ถึงประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย เพื่อเชื่อมโยงการอธิบายในรายละเอียด ซึ่งจะนำไป
สู่การเชื่อมโยงคือความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมือง การเรียนรู้ทางการเมืองและนำ
ไปสู่การวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยต่อไป

ในการจำแนกประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น เกเบรียล เอ. อัลมอนต์ และ
ซิดนีย์ เวอร์บา ได้แบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 รูปแบบคือ¹

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคัมแคม (parochial political culture)
เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง
ไม่รับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมืองเลย รวมทั้งไม่คิดว่า

¹Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture :
Political Attitudes and Democracy in Five Nations, p. 17-20 อ้างใน
ทรศักดิ์ จิรโกกรศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519, หน้า 33.

ตนเองจะมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้มีปรากฏในสังคมจารีตประเพณีหรือเผ่าชนที่มีการปกครองอย่างง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีลักษณะยอมรับอำนาจของรัฐบาล มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป แต่ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการทางการเมือง
3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม (participant political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่เข้าใจในระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมืองและการบริหาร ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

แต่ แอลมอนต์ และเวอร์บา ก็ยังคำนึงถึงความไม่สมบูรณ์ของระบบการเมืองว่าไม่มีระบบการเมืองใดเป็นไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งข้างต้นอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือระบบการเมืองต่าง ๆ จะมีลักษณะผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองดังที่กล่าว และมีการเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น อัลมอนต์ และเวอร์บา จึงได้แบ่งประเภทของระบบทางการเมืองในลักษณะผสม (mixed type) เป็น 3 รูปแบบคือ¹

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมไพร่ฟ้า (parochial-subject political culture) เป็นระบบการเมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับในอำนาจของเผ่าหรือเจ้าของที่ดิน แต่กลับไปยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลางแทน แต่ยังไม่สนใจที่จะเรียกร้องสิทธิทางการเมืองหรือในกรณีที่ได้รับสิทธิทางการเมืองแล้วแต่ก็ไม่สนใจ และไม่คิดว่าตนเองจะมีบทบาทหรืออิทธิพลทางการเมือง
2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมการมีส่วนร่วม (subject participant political culture) เป็นระบบการเมืองที่ประชาชนบางส่วนเริ่มมีความสนใจ

¹ อังโน พรศักดิ์ ห่องแก้ว และพรศักดิ์ จิรโกรสิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองไทย,

ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และคิดว่าตนเองมีบทบาท หรืออิทธิพลที่จะเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ แต่ยังมีประชาชนอีกส่วนหนึ่งที่ยัง คงเป็นเฉยต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมกับการมีส่วนร่วม (parochial participant political culture) เป็นระบบการเมืองที่มีอยู่ในสังคมที่ ปกครองด้วยหลายเชื้อชาติหรือหลายเผ่าชน และแต่ละเชื้อชาติมีความจงรักภักดี ต่อกลุ่มของตน และมีทัศนคติที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองแต่เพื่อกลุ่มของตน การกล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น จะเชื่อมโยงถึง ความเกี่ยวพันกันระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองกับการเรียนรู้ทางการเมือง ทั้งนี้ เพราะการ แสดงพฤติกรรมทางการเมืองของปัจเจกบุคคลนั้น เป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization process) ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าวได้ หล่อหลอมและถ่ายทอดทัศนคติ ค่านิยมที่เป็นแบบแผนทางการเมืองของสังคมนั้น ๆ ซึ่งเราเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองและสังคมใดจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองไปในแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองด้วย ว่ามีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกับวัฒนธรรมทางการเมือง เพียงใด

ซึ่งจากประเด็นดังกล่าว จะนำไปสู่การศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับหลักการของประชาธิปไตย เพื่อเชื่อมโยงไปสู่วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่มุ่งศึกษาถึง การเรียนรู้ทางการเมืองในแนวทางที่จะส่งผลในทางการเมืองและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (democracy)

ประชาธิปไตย (democracy) นั้น เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ซึ่งคำว่า demo หรือ demos หมายถึงประชาชน และ cracy มาจากรากศัพท์คำว่า kratein ซึ่งหมายถึง การปกครอง ดังนั้น ถ้าแปลตามรากศัพท์แล้ว democracy หมายถึงการปกครอง ของประชาชนหรือโดยประชาชน¹ แต่ demos ความความเข้าใจของนักปราชญ์กรีกนั้นไม่ได้

¹ เมธา สุคนทรศักดิ์, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร, (กรุงเทพฯ : เชนิจู ริทย์การพิมพ์, 2517), หน้า 7-8 อ้างใน วรภาส รุจิโกชน "ทัศนคติทางการเมืองของกรรมกร : ศึกษาเฉพาะกรณีสหภาพแรงงานการรถไฟแห่งประเทศไทย ในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522) หน้า 33.

หมายความถึงประชาชนทุกคน กล่าวคือ ประชาชนย่อมประกอบด้วย 2 จำพวกคือ the demos และ aristoi demos หมายถึง ชนส่วนมาก (the many) ส่วน aristoi หมายถึงผู้ที่ดีที่สุดในที่มีความสามารถมากที่สุด (the best) ดังนั้น Demos ก็หมายถึงชนส่วนมาก แต่ไม่ใช่ผู้ที่ดีที่สุดในที่สุด¹

นักปราชญ์สำคัญสมัยกรีกโบราณที่ใช้แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย คือ เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ความคิดของเพลโตที่สำคัญในทางการเมือง คือ ความคิดที่เน้นถึงการที่มีผู้ปกครองที่มีความรู้ ความสามารถและคุณธรรม ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเพื่อจัดการให้ประชาชนสุขเกิดแก่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองโดยส่วนรวม ซึ่งเพลโตเรียกผู้ปกครองนี้ว่า "ปราชญ์กษัตริย์" (philosopher-king) แนวคิดเรื่องปราชญ์กษัตริย์นี้เน้นที่จุดมุ่งหมายของการปกครองเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ การปกครองที่ดีจะต้องตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายที่ดี สำหรับอริสโตเติลปกครองการปกครองระบบประชาธิปไตยไว้อย่างน่าพิงว่า การปกครองโดยคนจำนวนมาก (ประชาธิปไตย) ดีกว่าการปกครองโดยคนจำนวนน้อย เพราะ คนจำนวนมากเมื่อพิจารณาถึง ความสามารถ ประสิทธิภาพ ความสุขุม รอบคอบ โดยทั้งหมดรวมกันแล้วมีมากกว่าของคนจำนวนน้อย ดังนั้นคนจำนวนมากจึงมีความสามารถที่ดีกว่าในการที่จะตัดสินใจหรือเลือกการปกครอง เช่น นโยบาย ลักษณะการใช้อำนาจ เป็นต้น นั้นหมายความว่าสามารถที่จะเลือกสิ่งที่ดีกว่าสำหรับพวกตน คือ คนจำนวนมากได้ ซึ่งการปกครองโดยคนกลุ่มน้อยไม่สามารถจะทำได้ดีเท่า กล่าวคือ แนวคิดของอริสโตเติลเกี่ยวกับประชาธิปไตยเชื่อว่าต้องมีหนทางที่มีประสิทธิภาพที่จะให้คนจำนวนมากสามารถที่จะเลือกลักษณะการปกครองที่ตนต้องการได้ นั้นหมายความว่ากระบวนการปกครองที่จะทำให้คนจำนวนมากสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดให้การใช้อำนาจเป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการได้²

¹ สมชาติ จันทรวงศ์ "อธิบาย ทฤษฎีประชาธิปไตยอเมริกัน" ใน รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน, 2526), หน้า 51.

² อ้างใน กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบบประชาธิปไตยไทย ผลงานวิจัยลำดับที่ 6 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาฯ 2527), หน้า 41 - 42.

จากแนวคิดของเพลโตและอริสโตเติลทำให้เราเห็นว่าประชาธิปไตยโดยวิวัฒนาการของตะวันตก สามารถจะพิจารณาได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านแรกเน้นถึงจุดมุ่งหมายของประชาธิปไตย กล่าวคือ การใช้อำนาจของประชาธิปไตยนี้จะต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม ซึ่งแนวคิดนี้อาจจะเรียกได้ว่า "หลักการประชาธิปไตย" (principle democracy) หรืออาจจะเรียกว่า "ประชาธิปไตยแบบเพลโต" (Platonic democracy) ด้านที่สองเน้นถึงกระบวนการของประชาธิปไตย กล่าวคือ กระบวนการหรือขั้นตอนของการใช้อำนาจของประชาธิปไตยที่จะต้องให้คนจำนวนมากสามารถที่จะเลือกให้การใช้อำนาจเป็นไปตามที่ตนต้องการ แนวคิดนี้อาจจะเรียกได้ว่า "กระบวนการประชาธิปไตย" (Process democracy) หรืออาจจะเรียกว่า "ประชาธิปไตยแบบอริสโตเติล" (Aristotelian democracy) นั้นหมายความว่าประชาธิปไตยตะวันตกมี 2 มิติ คือ มิติทางจุดมุ่งหมายหรือหลักการของประชาธิปไตย และมิติทางกระบวนการหรือรูปแบบของประชาธิปไตย สำหรับประเด็นที่จะต้องพิจารณาคือเกี่ยวกับมิติทั้งสองของประชาธิปไตย คือ การเน้นที่จุดมุ่งหมายของการใช้อำนาจตามแนวคิดหลักการประชาธิปไตยนั้น มีข้อที่ฟังจะต้องระมัดระวังคือ ผู้ใช้อำนาจนั้นอาจจะบิดพลิ้วจากจุดมุ่งหมายที่ควรจะเป็นได้ กล่าวคือ ใช้อำนาจเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนหรือกลุ่มคนแทนประชาชนโดยส่วนรวม ดังนั้นการมีมาตรการหรือกระบวนการที่จะควบคุมหรือตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้เกิดหลักประกันที่มั่นคงว่าการใช้อำนาจนั้นจะเพื่อคนโดยส่วนรวมจริง ในอีกด้านหนึ่ง การมีมาตรการหรือกระบวนการที่จะคอยควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจได้จริง ทั้งนี้เพราะผู้ควบคุมหรือตรวจสอบภายใต้กลไกนั้นไม่มีคุณภาพพอ หรือคอยควบคุมและตรวจสอบโดยยึดผลประโยชน์ของคนหรือกลุ่มคน เป็นสำคัญแทนผลประโยชน์ของส่วนรวมหรืออาจจะร่วมมือกับผู้ใช้อำนาจเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนแทนประชาชนโดยส่วนรวม ดังนั้นการจะเป็นประชาธิปไตยตามความหมายของตะวันตกนั้นจะต้องมีประชาธิปไตยทั้งสองมิติไปพร้อม ๆ กัน จะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการมีประชาธิปไตยแต่เพียงมิติใดมิติหนึ่ง ไม่อาจจะกล่าวได้ว่ามีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ถ้าจะกล่าวโดยสรุปคือ วิวัฒนาการของความคิดประชาธิปไตยตะวันตกเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อประชาชนส่วนรวมโดยมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนสามารถเข้ามาหรือส่งตัวแทนเข้ามา ทำหน้าที่ตรวจสอบและควบคุมให้การใช้อำนาจในการปกครอง

เป็นไปตามที่ประชาชนโดยส่วนรวมต้องการ¹

ความหมายของประชาธิปไตย

สำหรับความหมายของประชาธิปไตยนั้น มีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์หลายท่านได้ให้ความหมายไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันแต่ในที่นี้จะขอล่าวถึงความหมายที่น่าสนใจ อาทิ

1. โรเบิร์ต เอ. ดาล (Robert A. Dahl) ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยว่า เป็นการปกครองที่อำนาจอยู่ในกำมือของบุคคลหลาย ๆ กลุ่มและเป้าหมายในการปกครองมุ่งถึงสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคโดยมีเงื่อนไขที่จำเป็นในกระบวนการปกครอง เช่น การให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยเสรี คะแนนเสียงทุกเสียงจะมีน้ำหนักเท่ากัน เป็นต้น²

2. ฮาโรลด์ ลาสกี (Harold Laski) กล่าวถึงประชาธิปไตยว่า เนื้อแท้ของความปรารถนาของมนุษย์ที่จะยอมรับนับถือและรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของตนเอง และความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง³

หลักการสำคัญของประชาธิปไตย

เมื่อกล่าวถึงประชาธิปไตย ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน แต่อาจสรุปเป็นหลักของประชาธิปไตยที่สำคัญ ๆ ถึงรูปแบบของการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นมีหลักการสำคัญ ดังนี้⁴

1. ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือประชาชน
2. จะต้องยอมรับคุณค่าของความเป็นคน โดยถือว่า ทุกคนถือกำเนิดมาเป็นคน มีคุณค่าของความเป็นคนโดยเท่าเทียมกัน
3. คนทุกคนย่อมมีสิทธิ เสรีภาพ ที่จะแสดงความคิดเห็นโดยชอบธรรม สิทธิเสรีภาพของบุคคลแต่ละคนนั้น ไม่ควรถูกละเมิดโดยบุคคลอื่น

¹ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตย, หน้า 42-43.

² Robert A. Dahl, A Preface to Democratic theory (Chicago : University of Chicago Press, 1966), pp. 63-89.

³ สมพงษ์ เกษมสิน และจตุร สุภาพ, นิติการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 53.

⁴ เมธา สุคนทรทัต, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร, หน้า 13-15.

4. รัฐบาลได้ถูกตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือคณะหนึ่งคณะใด
5. ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด รัฐบาลเป็นเพียงผู้ทำการแทนประชาชน ฉะนั้นเจตนารมณ์ของประชาชนย่อมเหนือกว่าเจตนารมณ์ของรัฐบาล
6. ถึงแม้ว่าประชาชนจะมอบอำนาจให้รัฐบาลทำการแทนตน ประชาชนก็ยังมีส่วนร่วมทางการปกครอง กล่าวคือ มีสิทธิเสนอความเห็นและคัดค้านปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนการกำหนดนโยบาย
7. รัฐบาลถูกจำกัดอำนาจโดยประชาชน กล่าวคือ รัฐบาลจะต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย รัฐบาลอาจมีสิทธิออกกฎหมายเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติ แต่กฎหมายนั้นจะขัดต่อรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายหลักไม่ได้
8. การขัดแย้งกัน เกี่ยวกับกรณีใด ๆ ก็ตามอันอาจมีผลกระทบถึงประชาชนจะต้องยึดหลักการในการแก้ไข ความขัดแย้งนั้น โดยถือเสียงฝ่ายข้างมากเป็นเกณฑ์
9. การลงคะแนนเสียงเพื่อเลือกตั้ง หรือเพื่อกรณีใดจะต้องให้เกิดความเป็นธรรมในการลงคะแนนเสียง กล่าวคือ เป็นการเลือกตั้งโดยเสรีและให้ทุกคนมีคะแนนเสียงเท่ากัน
10. ประชาธิปไตยที่ดีที่สุด จะต้องเป็นการปกครองโดยประชาชนปกครองตนเองโดยตรง ถ้าหากเป็นไปได้จึงจะปกครองโดยผู้แทน ซึ่งเป็นผู้ระบอบอำนาจจากประชาชนอีกต่อหนึ่ง (เรียกว่าโดยทางอ้อม) ถ้าหากผู้ปกครองไม่ปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของประชาชนด้วยความซื่อสัตย์หรือปฏิบัติโดยมีอคติ ประชาชนมีสิทธิที่จะเปลี่ยนแปลงหรือเรียกอำนาจคืนได้

ซึ่งอาจสรุปหลักการสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ 3 ประการคือ

1. เป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ ซึ่งการปกครองแบบประชาธิปไตยจะยึดมั่นในความสำเร็จของบุคคล ในความเสมอภาคและในเสรีภาพของมนุษย์¹

¹Janes M. Burns and Jack W. Peltuson, Government by the People (New Jersey : Prentice-Hall, Inc, 1968) pp.8-9, อ้างใน ตินพันธ์ นาคะตะ, รัฐศาสตร์ : ทฤษฎีแนวความคิด ปัญหาสำคัญ และแนวทางการศึกษาวิเคราะห์การเมือง (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ การพิมพ์, 2525), หน้า 186.

2. เป็นการปกครองที่มีวิธีการ มีระเบียบแบบแผนและมีวิธีการควบคุมการใช้อำนาจของผู้ปกครอง การได้มาซึ่งอำนาจ การตัดสินใจตกลงใจ การถือเสียงข้างมาก และการคุ้มครองเสียงข้างน้อย เป็นต้น
3. เป็นการปกครองที่มุ่งหมายในการปกครอง เพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม¹ หนึ่ง ในการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยนี้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงแนวความคิดประชาธิปไตยไปในฐานะต่าง ๆ กัน นอกเหนือไปจากฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง ดังนี้

ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ (an ideology)

ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์จะมีลักษณะดังนี้²

1. รากฐานอันสำคัญยิ่งของอุดมการณ์ประชาธิปไตย คือการมีศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญา ในการที่มนุษย์สามารถร่วมมือกันทำงาน ความสามารถของมนุษย์ที่สำคัญได้แก่ การรู้จักเหตุผล
2. อุดมการณ์ประชาธิปไตย ให้ความเชื่อถือในสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น
3. อุดมการณ์ประชาธิปไตย เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน และมีความเสมอภาคกันตามกฎหมายและทางการเมือง
4. อุดมการณ์ประชาธิปไตย เชื่อว่าอำนาจทางการเมืองของรัฐบาล เกิดจากความยินยอมของประชาชน การให้ความยินยอมเท่ากับเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับกำลังหรืออำนาจ ดังนั้น รัฐบาลที่ชอบธรรมจึงเป็นรัฐบาลที่เป็นตัวแทนของประชาชน (representative government)
5. อุดมการณ์ประชาธิปไตย เชื่อว่าสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นกลไกของรัฐนั้น มีอยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม

¹ ทินตันท์ นาคะตะ, รัฐศาสตร์ : ทฤษฎี แนวความคิด ปัญหาสำคัญและแนวทางการศึกษาวิเคราะห์การเมือง, หน้า 187.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : ดวงดีการพิมพ์, 2523), หน้า 56-61.

6. จุดมการณั้ประชาธิปไตย เชื่อว่าคนในสังคมมีความไม่สมบูรณ์จึงต้องมาอยู่ร่วมกันในรัฐ เพื่อช่วยให้คนในสังคมบรรลุถึงความสุขสมบูรณ์ และรัฐอยู่ได้ด้วยเป้าหมายที่จะให้การคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สิน และการแสวงหาความสุขของคนในสังคม ดังนั้นประชาชนมีอำนาจที่จะต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรม

ส่วนประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต (democracy as a way of life) นั้น มีนักวิชาการได้อธิบายไว้ กล่าวคือ วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยได้แก่การมีใจกว้างที่จะพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิจาร์ณญาณ อาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจรู้จักประนีประนอมไม่ใช่ตัดสินปัญหาข้อขัดแย้งด้วยการใช้กำลังรุนแรง มีขันติธรรม อดทนรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตัว เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นตลอด จนยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคลเป็นต้น วิถีชีวิตของคนในสังคมทุกระดับที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยนี้จะช่วยส่งเสริมเกื้อหนุนระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยด้วย แต่ในกรณีที่วิถีชีวิตของคนในสังคมส่วนใหญ่ ยังเป็นไปในลักษณะที่นิยมอำนาจ เห็นว่าคนไม่เท่าเทียมกัน ไม่เคารพสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน ขาดความอดทนที่จะรับฟังความเห็นที่แตกต่างกันไปจากของตนแล้ว สังคมนั้นอาจมีแต่เพียงประชาธิปไตยที่เป็นรูปแบบทางการเมือง ซึ่งก็จะไม่จริงจังยั่งยืนและเป็นการเปิดโอกาสให้มีการเผด็จการหรือลักษณะการปกครองแบบอำนาจนิยมขึ้นได้ ทศนคติที่จะช่วยรักษาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ได้นั้น ได้แก่การมีหรัทธาเชื่อมั่นในหักเหรัของเพื่อนมนุษย์ การเน้นอิสระเสรีของปัจเจกชน การไม่เชื่อหรือไว้วางใจอำนาจเด็ดขาด การที่คนในสังคมไม่ชอบยอมอยู่ใต้อำนาจหรือยอมทำค่างมการของผู้อื่นโดยไม่คิดไตร่ตรองหาเหตุผลด้วยตนเอง ความมีใจกว้างพร้อมที่จะรับความแตกต่างในทางความคิดเห็น ตลอดจนความแตกต่างด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น วัย เพศ เชื้อชาติ ศาสนา จุดมการณั้ ความชอบส่วนบุคคล ฯลฯ และความเต็มใจที่จะยอมประนีประนอมผ่อนปรน และรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใหม่¹

วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยนี้เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตย (democratic personality) โดยตรง ผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตยนั้นได้แก่บุคคลซึ่ง²

¹Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, (New Jersey : Prentice-Hall Inc., 1963), pp.91-92 อ้างใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : ดวงติการพิมพ์, 2523), หน้า 22.

²ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า 23.

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเองไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นเสีย
แต่ว่าจะถูกชักจูงให้คล้อยตามได้ว่าความเห็นนั้นมีเหตุผลควรที่จะเชื่อถือ
2. เป็นคนที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย
3. มีความรับผิดชอบ ยุกพันในสิ่งที่เขาได้ตัดสินใจกระทำลงไป
4. ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น ศาสนาอื่น เชื้อชาติอื่น
5. คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่คน ๆ นั้นเป็นตัวของเขาเองไม่ใช่ไปจัดประเภทให้เขา
เช่น ไม่ไปเรียกเขาว่า "หัวรุนแรง" หรือ "พวกฝ่ายซ้าย" โดยไม่มีเหตุผล
6. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต
7. ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ยิ่งใหญ่ ง่าย ๆ แม้ว่าจะยอมรับอำนาจ แต่อำนาจนั้นต้องมี
เหตุผลหรือมีความชอบธรรม

อาจารย์วิสุทธิ์ โทธิแท้้น ได้รวบรวมวิธีที่วิหคที่เป็นประชาธิปไตยไว้ดังนี้¹

1. มีการกระทำที่มีเหตุผล ความมีเหตุผล
2. การเคารพซึ่งกันและกัน
3. การตกลงใจยินยอม ประนีประนอมและมีความอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน
4. การดำเนินชีวิตอย่างเสรีภาพได้ขอบเขตของกฎหมาย และสามารถตัดสินใจหา
ด้วยตนเองโดยที่ไม่ต้องรอหังคำสั่งจากรัฐเสียทุกเรื่อง

อาจกล่าวได้ว่า ประชาชนจะมีทัศนคติทางการเมือง ค่านิยม และความเชื่อทางการเมืองที่เป็นผลได้รับมาจากกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นนั้น สอดคล้องไปในแนวทางที่ส่งเสริมต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพียงใดนั้น ประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ ต้องศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมนั้นด้วยว่าเอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยหรือไม่เพียงใด

ดังนั้น จึงต้องกล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย

¹วิสุทธิ์ โทธิแท้้น, ประชาธิปไตย แนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย

อัลมอนต์ และ เวอร์บา กล่าวถึงวัฒนธรรมที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ "Civic culture" ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม ซึ่งคนในระบบการเมืองที่มีวัฒนธรรมแบบนี้ที่มีลักษณะทั้งความกระตือรือร้นสนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง และทั้งที่ไม่อินังขังขอม ไม่ยึด ไม่สนใจ ไม่ต้องการที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองควบคู่กันอยู่ เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย

ข้อสังเกตว่าความเฉยเมยไม่สนใจยุ่งเกี่ยวกับการเมืองในความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ "Civic culture" นี้มีสาระเนื้อหาเป็นเรื่องความยอมรับในอำนาจของรัฐบาลเพราะเชื่อมั่นในความชอบธรรม ความสามารถและความตั้งใจดีของผู้ปกครองประเทศ ดังนั้นเราจึงอาจกล่าวให้ชัดเจนได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง "แบบอารยชน" เป็นส่วนผสมของทัศนคติความเชื่อ 2 อย่าง ควบคู่กันไป กล่าวคือ มีความเคารพเชื่อฟัง ยอมรับในอำนาจของรัฐบาลอย่างหนึ่ง และความเป็นอิสระอย่างมั่นคงอีกอย่างหนึ่ง ลักษณะด้านแรกของทัศนคติทางการเมืองแบบนี้ คือ ความสามารถในการเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองที่ดี ลักษณะด้านที่สองของทัศนคติทางการเมืองดังกล่าว คือ ความสามารถในการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี

กล่าวโดยสรุปแล้ว วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ คือ ลักษณะรวมของความโน้มเอียงทางการเมือง 2 อย่างที่มีอยู่ในบุคคลคนเดียวกัน คือความสามารถที่จะเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองที่ดีและความสามารถในการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี¹ คือถือว่าการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ เชื่อมั่นว่าตนเองมีสิทธิและความสามารถที่จะไปมีส่วนนี้ในการเมืองและการปกครอง รวมทั้งมีบทบาทสำคัญที่จะมีอิทธิพลต่อการเมือง

เดเนล วิท (Daniel Wit) ได้ให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย อย่างน้อยที่สุดมี 4 ประการคือ²

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า 81-85.

² Daniel Wit, Comparative Political Institutes (New York : Hall, Rinehart, 1953), pp. 112-121.

1. การมีทัศนคติที่ดี ที่แต่ละคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นการมองโลกในแง่ดี โดยมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ และเอาชนะความบกพร่องของตัวเองได้
2. มีทัศนคติที่ว่ารัฐบาล และรัฐเป็นเครื่องมือของสังคม กล่าวคือรัฐสามารถสนองความต้องการของแต่ละคนได้ การเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็น มีใช้ของสกปรก และมีการคอร์รัปชันและเป็นเรื่องของประชาชนโดยตรง
3. มีค่านิยมที่เรียกว่า "เป็นปัจเจกชนนิยม" (individualism) หรือความเป็นตัวของตัวเอง คือเชื่อว่าสิทธิ และเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดมาพร้อม ๆ กับความเป็นมนุษย์ไม่มีใครจะละเมิดได้
4. มีความเชื่อในสิทธิในการปฏิบัติของประชาชน มีทัศนคติที่ว่าประชาชนสามารถล้มล้างรัฐบาลได้ ถ้ารัฐกระทำตนเป็นนายประชาชน และไม่ทำตนตามความประสงค์ของมวลชน

ในขณะที่ โรเบิร์ต เอ. ดาลก็ได้อธิบายถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยมีลักษณะดังนี้คือ¹

1. มีศรัทธายึดมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง
2. มีศรัทธายึดมั่นในคุณค่าของบุคคลอื่น ๆ
3. ยึดมั่นในอิสระเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ไม่ศรัทธาหรือไว้วางใจอำนาจเด็ดขาด ไม่ต้องการที่จะมีอำนาจเหนือบุคคลอื่น หรือยอมจำนนต่ออำนาจ
4. มีจิตใจพร้อมที่จะรับความแตกต่างในความคิดเห็นและความแตกต่างด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น วัย เพศ เชื้อชาติ ศาสนา อุดมการณ์ เป็นต้น

¹Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, (New Delhi : Prentice-Hall of India, 1963), p. 91.

และทินตันท์ นาเคตะ ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย มีลักษณะดังนี้คือ¹

1. จะต้องมึจิตใจทางการเมืองปกครองแบบประชาธิปไตย คือมีความต้องการให้มีการปกครองในระบบนี้ มากกว่าการปกครองในระบบอื่น รวมทั้งจะต้องเห็นด้วยกับการปกครองแบบนี้ ที่ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน
2. จะต้องมีความเชื่อและยึดมั่นในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล จะต้องมีความเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคล และในความเสมอภาคของมนุษย์ รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ในการพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก แม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดแย้งกับความคิดเห็นของคนก็ตาม² คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะต้องมีความอดกลั้นต่อความแตกต่างในความประพฤติปฏิบัติของผู้อื่น ครอบงำที่บุคคลนั้นไม่ละเมิดศีลธรรมและสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น
3. จะต้องเคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย คือใช้วิธีตัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกัน ก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย เพื่อประกันว่าการแก้ปัญหาเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนรวมและให้เป็นไปตามหลักที่ว่า แต่ละคนมีสิทธิมีเสียงเท่ากัน ส่วนบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมากจะถือว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามหรือจะขจัดออกจากสังคมไม่ได้ นอกจากนั้น ยังรวมถึงการปฏิบัติกันอย่างยุติธรรมตามกฎหมาย³

¹ทินตันท์ นาเคตะ "ประชาธิปไตย ความหมายปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ" ใน วารสารธรรมศาสตร์ (กุมภาพันธ์, 2517) หน้า 16-18.

²Herbert McClosky, "Consensus and Ideology in American Politics," "American Political Science Review, 63 (June, 1964), 361-382. อ้างใน ทินตันท์ นาเคตะ, "ประชาธิปไตย ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ", หน้า 16.

³อ้างใน ทินตันท์ นาเคตะ, "ประชาธิปไตย ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ", หน้า 16.

4. จะต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง¹ โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง สนทนาถึงปัญหาของบ้านเมืองกับผู้รู้ และพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ
5. จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง² เป็นต้นว่า ปฏิบัติตามกฎหมาย และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ยิ่งกว่านั้นยังจะต้องมีความเชื่อว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของคนจะได้อะไร
6. จะต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจในผู้อื่นและมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่หรือสถาบันของทางราชการ³ สิ่งนี้มีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยอยู่ไม่น้อย เพราะการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกันแม้จะมีความขัดแย้งกันอยู่ก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ส่วนหนึ่งต้องอาศัยการมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
7. จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ เพราะถ้าปล่อยให้ข้าราชการทำอะไรก็ได้ โดยไม่มีการคัดค้าน ควบคุมและตรวจสอบแล้ว อาจทำให้เหลืออำนาจได้ง่าย

¹Alex Inkeles, "Participant Citizenship in Six Developing Countries," American Political Science Review, 63 (December, 1969), 126-141. อ้างใน ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย ความหมาย บังคับเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ", หน้า 17.

²Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why A People Get Involved in Politics (Chicago : Rand McNally & Company, 1966), pp. 56-58, 62-63, 156-157. อ้างใน ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย ความหมายบังคับเอื้ออำนวย และการสร้างจิตใจ", หน้า 17.

³Morris Rosenberg, "Misanthropy and Political Ideology," American Sociological Review, 21 (December, 1956), 690-695. อ้างใน ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย ความหมาย บังคับเอื้ออำนวย และการสร้างจิตใจ", หน้า 18.

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation)

หลักพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยคือ การเปิด

โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

อัลมอนด์ และ โคลแมน (Almond and Coleman) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ¹

1. ลักษณะแรกเป็นส่วนที่เรียกว่า "ส่วนที่กำหนดหน้าที่" "เข้าไป" (input functions) แยกออกเป็น

1.1 การเรียนรู้ทางการเมือง (การอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง) ของประชาชนและการเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง (political socialization and recruitment)

1.2 การเรียกร้องเสนอความคิดเห็นเพื่อรักษาผลประโยชน์ (interest articulation)

1.3 การรวบรวมผลประโยชน์เข้าเป็นกลุ่ม เป็นประเภทต่าง ๆ (interest aggregation)

1.4 การสื่อสารทางการเมือง (political communication)

2. ลักษณะที่สองเป็นภาษาเรียกว่า "ส่วนที่เป็นผลผลิตออกมา" (output functions) แยกออกเป็น

2.1 การออกระเบียบข้อบังคับ (rule making)

2.2 การนำระเบียบข้อบังคับไปปฏิบัติ (rule application)

2.3 การตัดสินชี้ขาดให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ (rule adjudication)

¹Gabriel A. Almond, "A Function Approach to Comparative Politics" in The Politics of Developing Areas, pp. 17-18 อ้างใน ชวนะ ภวกันันท์, "ความสำคัญทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ในระบอบประชาธิปไตย ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีเขตเทศบาลตำบล โนนสูง จังหวัดนครราชสีมา" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครองบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525 หน้า 116.

ไมรอน ไวเนอร์ (Myron Weiner) ได้สำรวจและรวบรวมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่นักรัฐศาสตร์ ต่าง ๆ ได้ให้ไว้แยกเป็น 10 ความหมายดังนี้¹

1. การกระทำที่ร้องหรือสนับสนุนต่อฝ่ายรัฐบาล
2. การใช้อิทธิพลที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของฝ่ายรัฐบาลหรือในการเลือกผู้นำในวงการบริหาร
3. การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย และถือว่ามี ความชอบธรรม (legitimate)
4. การกระทำแบบตัวแทน (representation)
5. ความแทนหน้าหรือเป็นเลย (alienation) เพราะเกิดความรู้สึกที่ว่าถึงเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับไม่ทำให้เกิดผลอะไรขึ้น
6. ความกระตือรือร้น (active) ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง
7. การกระทำที่ "ต่อเนื่องผล (presistence continuum) ที่เป็นรูปของสถาบัน (institution-alised) หรือเป็นการกระทำแบบฉับพลันทันควัน เช่น การจลาจล เป็นต้น
8. การกระทำที่มีอิทธิพลต่อ นโยบายสาธารณะ (public policies) หรือการปฏิบัติงานของทางราชการ (bureaucratic actieus)
9. การกระทำที่มีอิทธิพลกระทบต่อการเมืองระดับชาติ (national politics) เท่านั้น
10. การกระทำที่เป็นการกระทำทางการเมือง (a political act)

¹ Myron Weiner, "Political Participation : Crisis of the Political Process", Crisis and Secuences in Political Development, ed. Leorard Binder (New Jersey : Princeton University Press, 1971), pp. 161-163 อ้างใน ชวนะ ภวกันันท์, "ความสำนึกทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง...", หน้า 118.

อาจกล่าวสรุปแนวความคิดในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของ ไมรอน ไวเนอร์ รวมการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการปฏิบัติกรโดยสมัครใจใด ๆ ที่ไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง จะใช้วิธีการที่ถูกต้องยอมรับกันหรือไม่ก็ตามแต่มุ่งจะไปมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ (public policies) การบริหารนโยบายสาธารณะและการเลือกผู้นำทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นผู้นำ ในระดับไหนของการปกครองคือ ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ไวเนอร์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง 3 ประการ คือ¹

1. มีการกระทำเกิดขึ้น (action)
2. การกระทำนั้นการกระทำโดยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ (voluntary)
3. การกระทำนั้นมุ่งให้เกิดหรือกระทบต่อการเลือก (choice) นโยบายสาธารณะ หรือการบริหารนโยบายสาธารณะ

ศาสตราจารย์ จรูญ : สุภาพ ได้ให้คำอธิบายว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็น หลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย ซึ่งการเข้ามีส่วนร่วมนี้ ประชาชนจะเข้ามีส่วนร่วมในเรื่องของการกำหนดนโยบายการตัดสินใจ และกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาลในทางการเมืองหรือควรเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในคณะรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาลการเมืองหรือพล ต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง²

¹Myron Weiner, "Political Participation : Crisis of the Political Process" in Leonard Binder and Other. Crisis and Sequences in Political Development, p. 164. อ้างในวิสุทธิ : โภธิแทน, ประชาธิปไตยแนวความคิดและตัวแทนแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ หน้า 57

²จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514) หน้า 333.

ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง เป็นลักษณะที่ประชาชน เป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง เช่น บริหารงานกำหนดนโยบายและตัดสินใจในการดำเนินงานด้วยตนเอง
2. การมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม แต่ไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง โดยการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชนเข้าไปทำหน้าที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกตั้งโดยเสรี แต่กำหนดกลไกเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามาควบคุมติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายผู้ปกครอง เพื่อให้การปกครอง เป็นไปตามความต้องการของประชาชน

จากประเด็นที่ได้กล่าวไปใน เรื่องแนวความคิด เกี่ยวกับการ เรียนรู้ทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง ประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น ผู้วิจัยจะขอกล่าวเน้นถึงการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยจะสัมฤทธิ์ผลได้นั้น จุดสำคัญประการหนึ่งขึ้นอยู่กับ การสร้างตัวการที่เป็นแกนนำในกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมืองที่จะ เป็นตัว เชื่อมโยงและถ่ายทอดแบบแผน ค่านิยมตลอดจนความ เชื่อต่าง ๆ ให้กับคนในสังคม

จากการศึกษาแนวความคิดต่าง ๆ ดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความ เชื่อมโยงของจุดหลักในแนวความคิดต่าง ๆ นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน และมีมิติของความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับว่าต้องการจะศึกษาในมิติใด แต่ในการศึกษาวิจัยในที่นี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษามิติของความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดดังกล่าวในมิติของการสร้างตัวการที่กระตุนหรือ เป็นแกนนำในกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมือง อันเป็นตัว เชื่อมโยงไปสู่การสร้างและการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง โดยเฉพาะในที่นี้มุ่งศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองตามแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองกับกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมือง

การดำรงอยู่ของแบบแผนหรือระบอบการปกครองในสังคมนั้น ต้องอาศัยการถ่ายทอดแบบแผนทางการเมือง และการปกครองตลอดจนทัศนคติค่านิยม และความเชื่อ ความ เข้าใจใน

ปรากฏการณ์ทางการเมือง และการยอมรับถือปฏิบัติของกฎเกณฑ์ที่ใช้กำหนดพฤติกรรมทางการเมือง
เมืองของบุคคลในสังคม ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรมทางการเมือง

การที่วัฒนธรรมทางการเมืองจะถ่ายทอดจากบุคคลในสังคมรุ่นหนึ่งไปสู่บุคคลอีกรุ่น
หนึ่งนั้น ต้องมีกระบวนการที่จะเป็นตัวนำ หรือสื่อในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่ง
หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

พฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคมที่แสดงออกมานั้น ก็ เป็นผลมาจากการ
สร้างสมวัฒนธรรมทางการเมือง โดยอาศัยตัวการต่าง ๆ ทางสังคม เช่นครอบครัว สถาบันทาง
การเมือง เป็นต้น ในรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งการ เรียนรู้ทางการเมือง
เป็นกระบวนการที่จะดำรงไว้ ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง และสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทาง
การเมืองได้ถ้าลำสมัยหรือไม่เหมาะสมกับระบบการเมือง

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมือง
เมืองของบุคคลในสังคม โดยที่วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นผลิตผลของกระบวนการเรียนรู้ทาง
การเมือง กล่าวคือกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองมีอิทธิพลที่สำคัญต่อการสร้างทัศนคติ ค่านิยม
และความเชื่อที่ เป็นการกำหนดพฤติกรรมทางการเมือง และความโน้มเอียงทางการเมืองในรูปแบบ
แบบที่เป็นวัฒนธรรมทางการเมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ
ประชาชน กับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยนั้น มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่ประชาชน โดย
เน้นถึงความสำคัญของที่มาของอำนาจว่า ได้มาจากประชาชนอันหมายถึงผู้ปกครองที่จะมีอำนาจ
การปกครองต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน เท่ากับอำนาจการปกครองนั้น เป็นของประชาชน
และการปกครองนั้น จำเป็นต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนั้นประชาชนต้องคอยควบคุม
ดูแลการใช้อำนาจในการปกครอง ซึ่งเดิมประชาชนทุกคนดูแลควบคุมโดยตรง แต่ปัจจุบัน เนื่อง
จากจำนวนประชาชนมีมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการ เลือกตัวแทนคอยดูแลควบคุมการใช้อำนาจปก
ครองของผู้ปกครอง และดูแลผลประโยชน์ของประชาชน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ทั้งปวง จะต้องค
อยู่กับประชาชน

จากหลักการสำคัญดังกล่าวนี้ วิเคราะห์ได้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย
ต้องได้รับความชอบธรรมแห่งอำนาจในการปกครองจากการยอมรับของประชาชน ดังนั้น การ

มีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนจึง เป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะ เป็นเครื่องแสดงออกถึงการยอมรับในอำนาจการปกครองที่มีความชอบธรรม

การแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในการถ่ายทอดและขยายขอบเขตของการแสดงออกถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นแบบประชาธิปไตย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า กระบวนการเรียนรู้การเมือง มีผลทำให้เกิดการระดมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองและผลงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองนี้มีความสำคัญมากต่อการใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้เกิดแก่ประชาชนในการให้การสนับสนุนการปกครอง หรือ เอื้ออำนวยต่อการปกครองของระบอบการปกครองนั้น ๆ

อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และประเทศที่มีการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ หรือระบอบการปกครองอื่นใด เพียงแต่มีความแตกต่างกันในจุดมุ่งหมายที่จะนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการปกครอง ที่ประเทศปกครองอยู่ กล่าวคือ¹

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ประชาชนชาวอเมริกันมีทัศนคติทางการเมืองที่เน้นความสำคัญในเชิงของ เสรีภาพและความเท่าเทียมกันมาก และให้ความสำคัญกับรัฐปัจเจกชนนิยม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทัศนคติทางการเมือง ความเชื่อและค่านิยมที่เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องและสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย

¹ คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, เอกสารสอนชุดวิชาการะบบการเมืองเปรียบเทียบ หน่วยที่ 7-15 (กรุงเทพมหานคร : ศรีเมืองการพิมพ์, 2528), หน้า 432-441, 496-503, 576-586, 673-679, 763-766, และ 861-867.



หน่วยที่สำคัญที่สุดอันหนึ่งในสังคมที่มีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้ทางการ เมืองที่สร้างรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองให้คนอเมริกันคือ ครอบครัว บิดาและมารดา เป็นบุคคลแรกที่เด็กได้รับรู้เรื่องราวของโลกภายนอก ครอบครัวจะเป็นผู้สร้างทัศนคติพื้นฐานที่จะมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดในเรื่องต่าง ๆ ค่อยไป เช่น ทัศนคติต่อเพื่อนบ้าน ต่อชนชั้น ต่อกฎเกณฑ์ และประเพณี ตลอดจนต่อสังคมโดยรวม ครอบครัวเป็นหน่วยที่จะอบรมกล่อมเกลานิรันดร์ใจของบุคคลต่อบุคคลอื่น ๆ และครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน คือ ถ่ายทอดวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีที่สั่งสมมาแต่อดีตให้กับอนุชนในปัจจุบัน

ครอบครัวมีบทบาทในการสร้างทัศนคติทางการเมืองที่สำคัญอันหนึ่ง คือ ความเชื่อและพอใจในพรรคการเมืองพรรคหนึ่งพรรคใด (party preference) ในกรณีของสหรัฐอเมริกาที่ประชาชนจะมีความชอบในพรรคเดโมแครต หรือรีพับลิกัน นั้น เป็นสิ่งที่ได้รับมาจากครอบครัว โดยเฉพาะจากบิดา ถ้าบิดาชอบพรรคใด ลงคะแนนให้พรรคใดอย่างสม่ำเสมอ ลูกก็จะมีแนวโน้มเลือกพรรคนั้น ถ้าบิดาเป็นเดโมแครต ลูกมักเป็นเดโมแครตตามไปด้วย ดังนั้นการเสื่อมใสในพรรคใดจึงคล้ายกับการนับถือศาสนา ที่เป็นไปตามบิดา

นอกจากนั้น ครอบครัวยังเป็นหน่วยสำคัญในการสร้างความเสื่อมใสในระบบการเมืองของสหรัฐอเมริกา ในระบบประชาธิปไตย สถาบันประธานาธิบดี รัฐสภา เป็นต้น ความเสื่อมใสและจงรักภักดีในระบบการเมือง เกิดขึ้นก่อนจากการอบรมในครอบครัว เป็นการวางรากฐานความชอบธรรมของระบบการเมือง

สถาบันทางสังคมอีกสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทในการอบรมกล่อมเกลาทิศทางการเมืองคือ จากครอบครัว คือ โรงเรียน โรงเรียนโดยเฉพาะในระดับประถม เป็นหน่วยที่สำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย ความรักชาติ เสื่อมใสและเข้าใจในการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองหลัก ๆ โดยเฉพาะสถาบันประธานาธิบดี ตลอดจนหน้าที่พลเมืองดี ค่านิยมประชาธิปไตย เช่นความเท่าเทียมกัน ความอดทนต่อแนวความคิดที่แตกต่างกัน การมีส่วนร่วมทางการเมือง และกิจกรรมอื่น ๆ ก็ได้รับการปลูกฝังในโรงเรียนเช่นกัน ในด้านพื้นฐานทั่วไปแล้วสิ่งที่ทางโรงเรียนปลูกฝังเป็นการเสริมต่อจากสิ่งที่ครอบครัวได้ปลูกฝังอบรมอยู่แล้ว แต่ในขณะเดียวกันอาจมีกรณีที่การปลูกฝังทางโรงเรียนมีผลให้เด็กมีความคิด ทัศนคติที่แตกต่างไปจากบิดามารดามากขึ้น ทั้งนี้ เป็นเพราะอิทธิพลของครูที่มีทัศนคติแตกต่างไปจากบิดามารดา อย่างไรก็ตามในเรื่องความเชื่อถือจงรักภักดีต่อระบบการเมือง ความเป็นชาติของสหรัฐอเมริกา เป็นเรื่อง

ได้รับการ เน้นในโรงเรียนและสอดคล้องกับการปลูกฝังในครอบครัว

การศึกษาในระดับประถมปลูกฝังให้เด็ก เสื่อมใสในระบบ ในระดับมัธยมสอนให้รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ระบบแต่ยังคงความ เสื่อมใสในระบบอยู่ แต่ระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัยสอนให้คนวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางมากกว่าสอน เพื่อปลูกฝังความ เชื่อสอนให้นักศึกษา เสาะแสวงหาความจริง ขอบกพร่องในระบบและเสนอแนวทางแก้ไข แนวโน้มของนักศึกษาจึงมีทัศนะ ก้าวหน้า (progressive) หรือ เสรีนิยม (liberal) มากกว่า เป็นอนุรักษนิยม (conservative) ในการทำวิจัยกับนักศึกษาที่มาจากครอบครัวชั้นสูง เป็นพวกอนุรักษนิยม สังเกตพรรคพวกติดกัน ในปี ค.ศ. 1930 ปรากฏว่า 4 ปีในมหาวิทยาลัย ทำให้เขา เป็นพวกเสรีนิยม เห็นด้วยกับนโยบายนิวเดิลของรูสเวลท์ และการสำรวจติดตามผลหลังจากจบการศึกษาไปแล้ว พวกเขาก็ก็น เป็นพวก เสรีนิยมอยู่ เช่น เดิม

นอกเหนือจากโรงเรียนและครอบครัวแล้ว ปัจจัยที่น่าสนใจว่ามีส่วนในการหล่อหลอมทัศนคติและความคิดทางการเมืองได้มากน้อย เพียงใด คือ สื่อมวลชน ซึ่งรวมทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุและโทรทัศน์

ในด้านหนังสือพิมพ์และนิตยสารนั้น คนอเมริกันอ่านหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งเห็นได้จากจำนวนหนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายประจำวันทั้งประเทศมีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 50 ล้านฉบับ แต่ไม่มีฉบับใดที่ครอบงำได้ทั้งประเทศ สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่กว้างขวาง เกินไปกว่าที่หนังสือพิมพ์ฉบับใดจะครอบงำได้เพียงฉบับเดียว

แม้ว่าจะไม่มีหนังสือพิมพ์ใดที่ครอบงำคนได้ทั้งประเทศ แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองของคนที่เห็นด้วยกับอิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อความคิดทางการเมืองของคนมักจะทำางกรณียของ ประธานาธิบดี แฟรงกลิน รูสเวลท์ ที่ในการเลือกตั้งปี ค.ศ. 1932 ได้รับเสียงสนับสนุนจากหนังสือพิมพ์ประมาณร้อยละ 40 ที่มีอยู่ในขณะนั้น ในปี ค.ศ. 1936 เสียงสนับสนุนลดลงมาเหลือร้อยละ 36 และลดลงเหลือร้อยละ 20 ในปี ค.ศ. 1940 และร้อยละ 17 ในปี ค.ศ. 1944 แสดงว่าหนังสือพิมพ์ไม่ได้มีอิทธิพลต่อผู้ลงคะแนนเสียง แต่นั่นไม่ได้เป็นจุดสำคัญ หนังสือพิมพ์อาจไม่มีอิทธิพลต่อการลงคะแนนเสียงว่าควร จะเลือกใคร เสมอไปแต่มีอิทธิพลในการหล่อหลอมทัศนคติที่บุคคลมีต่อโลกภายนอก ชาวที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ บทวิจารณ์ รูปภาพ ล้วนแต่มีผลสร้างทัศนคติขึ้นในบรรดาผู้อ่านทั้งสิ้น

ในตนเองเดียวกัน ไทรทัศน์ เป็นสื่อมวลชนอีกประเภทหนึ่งที่มีผลต่อทัศนคติและความเชื่อทางการเมืองของคนไม่น้อย แม้ว่าไทรทัศน์จะมีลักษณะ เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ คือ พยายามเป็นกลางทางการเมือง แต่ข่าวที่ปรากฏทางไทรทัศน์ก็ดี รายการแสดง การอภิปราย และภาพยนตร์ อาจมีผลทางการเมืองได้ ภาพยนตร์ที่แสดงความทารุณของสหภาพโซเวียต มีผลต่อทัศนะของคนอเมริกันที่มีต่อนโยบายต่างประเทศมากกว่าค่าแสดงของกระทรวงต่างประเทศก็ว่าได้ การอภิปรายทางไทรทัศน์ครั้งแรกระหว่าง จอห์น เคนเนดี และริชาร์ด นิกสัน ซึ่งสมัครเข้ารับเลือกตั้ง เป็นประธานาธิบดี มีผลต่อการลงคะแนนเสียงสนับสนุน จอห์น เคนเนดี อย่างมาก ข่าวและบทวิจารณ์ที่เสนอในหนังสือพิมพ์และไทรทัศน์ เกี่ยวกับสงคราม เวียดนามและกรณีสวอ เดอร์ เกต มีผลให้การต่อต้านสงครามเวียดนามขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง และทำให้สหรัฐอเมริกาต้องถอนตัวจาก เวียดนามไปในที่สุด ส่วนกรณีสวอ เดอร์ เกตนั้น เป็นผลให้ประชาชน เสื่อมศรัทธาในตัวประธานาธิบดีนิกสันจนต้องลาออกไปในที่สุด

จะเห็นได้ว่า ครอบครัวและโรงเรียน เป็นหน่วยหลักในการสร้างความ เสื่อมใสและจงรักภักดีต่อระบบการเมือง ส่วนมหาวิทยาลัยและสื่อมวลชนอื่น ๆ มีส่วนในการ เปลี่ยนทัศนคติทางการเมืองในเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้ โดยที่ความเสื่อมใสในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ได้รับการปลูกฝังมาแต่ยัง เล็กนั้น ไม่ได้ถูกกระทบกระเทือน แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของครอบครัวและโรงเรียนในกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมืองได้เป็นอย่างดี

ในประเทศอังกฤษ กระบวนการกล่อมเกลางานทางการเมืองมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนอังกฤษ กระบวนการทางการเมืองในระดับแรกที่เห็นได้คือ สถาบันครอบครัวซึ่งสอดคล้องกับแนวปรัชญาของ เฮเกลที่ว่า สถาบันครอบครัวนั้นคือสถาบันแรกของการพัฒนาจิตในขั้นต้น เด็กเล็ก ๆ อาจจะไม่ทราบหรือไม่เข้าใจว่านโยบายของพรรคอนุรักษนิยม หรือพรรคแรงงาน เป็นอย่างไร แต่พวกเขาพอที่จะทราบหรือรับรู้ว่ามีพรรคใดพรรคหนึ่งที่ได้กล่าวมา เป็นพรรคที่บิดามารดาของพวกเขาสนับสนุนอยู่ สถาบันศาสนาก็เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ในปัจจุบันถึงแม้ว่าศาสนาจะแยกออกจากการ เมืองโดยสิ้นเชิงแล้วก็ตาม แต่ยังมีอิทธิพลแฝงอยู่อีกมากในสังคมอังกฤษ จะเห็นได้อย่างชัดแจ้งคือ สมาชิกพรรคอนุรักษนิยมหรือผู้นำของพรรค ส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาิกาย "โบสถ์อังกฤษ" (Church of England) ในขณะที่สมาชิกพรรคหรือผู้ที่สนับสนุนพรรคแรงงานจะนับถือศาสนาคริสต์นิกายอื่น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทั้งสถาบันครอบครัวหรือสถาบันศาสนามีอิทธิพลอย่างสูง ปัจจัยอีกปัจจัยที่มีส่วนในกระบวนการ เรียนรู้

ทางการ เมืองคือระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษที่ระบบการศึกษา เปรียบเสมือนเสาหลักในการแบ่งแยกชนชั้นโดยแท้จริง หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประชาชนส่วนใหญ่จะละทิ้งโรงเรียนโดยเจตน์ เมื่ออายุสิบสี่ปี แต่ในปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะมีการศึกษาหรือหยุดการศึกษาโดยเจตน์ เมื่ออายุ 16 ปี หนึ่งในแปดของนักเรียนที่จบชั้นมัธยมจะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา และประมาณครึ่งหนึ่งจะเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย ในขณะที่ที่เหลือก็จะเข้าศึกษาต่อในสถาบันวิชาชีพต่าง ๆ เช่น สถาบัน Polytechnic เป็นต้น สำหรับนักศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยนั้น มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงสูง และยังหลังจากสำเร็จการศึกษามาแล้วยังมีลักษณะสูงขึ้นไปอีก เช่น ในพรรครัฐบาลแรงงาน ปี ค.ศ. 1964-1970 จะเห็นได้ว่าครึ่งหนึ่งของคณะรัฐมนตรีจบจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ซึ่งในขณะที่บุคคลเหล่านี้กำลังศึกษาอยู่จะมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนแนวความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป เช่น อาจจะเคยสนับสนุนพรรคอนุรักษนิยม พรรคแรงงาน พรรคเสรีนิยม หรือแม้แต่พรรคคอมมิวนิสต์ นายฮาโรลด์ วิลสัน เองก็เคยสังกัดอยู่กับพรรคเสรีนิยมก่อนที่จะเปลี่ยนมาอยู่พรรคแรงงาน จะเห็นได้ว่าระบบการศึกษามีส่วนในกระบวนการกล่อมเกลางานการเมืองและเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง โครงสร้างของชนชั้นก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง จากการศึกษา จะเห็นได้ว่า ชนชั้นกลางและชนชั้นสูงมีแนวโน้มที่จะออกเสียงให้พรรคอนุรักษนิยม และชนชั้นกรมาซีฟจะออกเสียงให้แก่พรรคแรงงาน และพรรคเสรีนิยม

กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในฝรั่งเศสนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับอังกฤษ และปัจจัยที่กำหนดกระบวนการก็คือ สถาบันการศึกษา ครอบครัว ศาสนา หรือโครงสร้างทางชนชั้น แต่ระดับของความเข้มในแต่ละปัจจัยย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคมและการเมือง ในปัจจุบันกระบวนการของระบบการอบรมได้เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้นโยบายการทำสังคมให้เป็นสมัยใหม่ ในสมัยพระธรรมาธิบดีปอมปิดู กระบวนการทำให้ทันสมัยดังกล่าวทำให้คนรุ่นหลังสามารถสลัดตัวเองออกจากระบบการอบรมโดยเคร่งครัดในอดีต และทำให้อิทธิพลของระบบครอบครัวเสื่อมลง คนฝรั่งเศสนั้นมีลักษณะเหมือนกับคนอังกฤษในการมองภาวะความคงอยู่ในสังคมที่มีการแบ่งแยกชนชั้น แต่ในการมองความเสมอภาคนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน และคุณค่าที่คนฝรั่งเศสให้กับความเสมอภาพ ทำให้โลกทัศน์ของคนฝรั่งเศสที่มีต่อชนชั้นมีลักษณะสูงกว่าในประเทศอังกฤษ ปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ การศึกษามีส่วนต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างมาก หลังจากการปฏิรูปการศึกษาในสมัยนโปเลียน จะเห็นได้ว่าระบบการศึกษาในประเทศฝรั่งเศสเป็นระบบที่ตายตัว แต่ภายหลังเหตุการณ์ปี ค.ศ. 1968 ที่นักศึกษาเดินขบวนใหญ่โดยเรียกร้องให้มีการ

ปฏิรูปการศึกษาใหม่ โดยรัฐบาลต้องผ่านกฎหมายใหม่ให้มหาวิทยาลัยมีความ เป็นอิสระและการ
 ดำเนินการบริหารมีลักษณะคล่องตัวมากขึ้น ถึงแม้จะมีการปฏิรูปการศึกษาในหลายครั้งหลายหน
 ก็จริง แต่ทั้งนี้ เพราะประเพณีนิยมของบทบาทของรัฐ ระบบการศึกษาก็ยังต้อง เกี่ยวพันกับรัฐอยู่
 และรัฐ เป็นตัวจักรสำคัญในการดำ เนินการ เพื่อกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมือง

ในเยอรมนีตะวันตกก็ เช่นกัน กระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมืองในเยอรมนีตะวัน
 ตกมีกลไก เหมือนอังกฤษและฝรั่ง เศส คือ เริ่มต้นจากสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา เป็น
 หลัก ในขณะที่เยอรมนีตะวันตกนั้นกระบวนการมีแนวโน้มใกล้เคียงกับฝรั่ง เศส แต่แตกต่างจาก
 อังกฤษโดยสิ้นเชิง ในปัจจุบัน อิทธิพลจากสถาบันครอบครัวหรือจากบิดามารดาไม่ได้มีผลโดยตรง
 ต่อกระบวนการให้ความสนับสนุนพรรคการเมืองพรรคหนึ่งพรรคใด ทั้งนี้สืบ เนื่องมาจากการหยุด
 ชะงักของระบอบประชาธิปไตย หลังจากที่ ฮิตเลอร์ ขึ้นมามีอำนาจผนวกกับระยะภายหลัง ฮิต-
 เลอร์หมดอำนาจลงและมีความพยายามสร้างระบบประชาธิปไตยใหม่ ทำให้ความสัมพันธ์ของ
 สถาบันครอบครัวในฐานะผู้กล่อม เกลาขึ้นแรกหมดอิทธิพลลงไป ปัจจัยสำคัญที่ เปรียบ เสมือน เสา
 หลักในกระบวนการ เรียนรู้คือ สถาบันการศึกษา ถึงแม้ว่า เยอรมนีตะวันตกจะเป็น ประเทศแบบ
 สหพันธรัฐ แต่ระบบการศึกษามีลักษณะ เป็น เอกภาพมากกว่าอังกฤษ เอกภาพดังกล่าวสะท้อนถึง
 เจตนารมณ์ของรัฐ ที่จะใช้ระบบการศึกษา เป็นตัวแทนในกระบวนการกล่อม เกลาทางการ เมือง
 แล เพื่อ เสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยใน เยอรมนีตะวันตกให้มั่นคง แต่หลังปี ค.ศ. 1960
 รัฐบาล เริ่มทบทวนและ เล็ง เห็นถึงความล้ม เหลวของระบบจากผลพวงของการ เกิดใหม่ของแนว
 ความคิดแบบนาซีและซ้ายจัดในหมู่คนรุ่นใหม่ ดังนั้น รัฐบาลจึงได้พยายามปรับปรุงระบบการศึก-
 ษาแบบ civic education ใหม่ โดย เน้นถึงการปรับตัวเองในหมู่คนรุ่นใหม่ ให้ เข้ากับสภาพ
 แวดล้อมทางการ เมือง แทนที่จะ เน้นการอบรมในลัทธิการเมือง เหมือนแต่ก่อน ปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่ง
 ในกระบวนการกล่อม เกลาทางการ เมือง คือ บทบาทของสื่อมวลชน ในขณะที่เยอรมนีตะวันตกจะ
 ไม่มีหนังสือพิมพ์ระดับชาติ เช่น ในอังกฤษมี The Times, Daily Telegraph เป็นต้น หรือ
 ในฝรั่ง เศสมี Le Monde เป็นต้น แต่สื่อมวลชนอื่น ๆ มีบทบาทสูง ในการสำรวจปี ค.ศ. 1970
 พบว่าแทบทุกครัวเรือนใน เยอรมนีตะวันตกจะมีโทรทัศน์และวิทยุในความครอบครองซึ่งต่างจาก
 ฝรั่ง เศสและอังกฤษ คน เยอรมันตะวันตกจึงพึ่งพาข่าวสารจากวิทยุและโทรทัศน์ เป็นส่วนใหญ่ การ
 อภิปรายสำคัญ ๆ ในสภาจะได้รับการถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับฟัง การสำรวจประชามติล่าสุด
 แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างทัศนคติของคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าที่เกิดขึ้นปี ค.ศ. 1925

ว่า คนรุ่นใหม่ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับสถาบันรัฐใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ สองมีลักษณะปัจเจกนิยมสูง และแสดงออกถึงความสนใจน้อยมากต่ออุดมการณ์ร่วมในอดีต แต่ในทัศนคติสถาบันครอบครัวของชนรุ่นใหม่นั้น มีลักษณะขัดแย้งบางประการ เพราะชนรุ่นใหม่มองดูสถาบันครอบครัวว่า มิได้มีลักษณะอนุรักษนิยมจนเกินไป ซึ่งระดับของทัศนคติดังกล่าวน้อยกว่าฝรั่งเศสและอังกฤษ

ในทวีปเอเชีย ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น อินเดีย และ ญี่ปุ่น ก็มีสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ทางการ เมืองของทั้งสองประเทศ ก็คือสถาบันการปกครองและสถาบันศาสนา กล่าวคือ สถาบันการปกครองโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันกษัตริย์ของทั้งสองประเทศ ซึ่งเป็นศูนย์รวมแห่งอำนาจการปกครองแบบศักดินาของทั้งสองประเทศ มีส่วนช่วยเสริมสร้างทัศนคติทางการ เมืองแบบทาสหรือแบบไพร่ฟ้าหมู่ประชาชน ซึ่งถูกอบรมสั่งสอนโดยชนชั้นปกครองในทั้งสองประเทศให้มีความจงรักภักดีต่อเจ้านายที่ตนสังกัด เพื่อแลก เปลี่ยนกับการอุปถัมภ์และคุ้มครองจากเจ้านายของตน ด้วยเหตุนี้ ประชาชนในสังคมศักดินาจึงมองการ เมืองว่าเป็น เรื่องของเจ้านายหรือชนชั้นปกครอง เท่านั้น ซึ่งพวกเขาไม่อาจเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมได้

ทัศนคติทางการ เมืองแบบทาสหรือแบบไพร่ฟ้าของทั้งสองประเทศ ได้ดำรงอยู่ตลอดสมัยศักดินา โดยสถาบันศาสนาของทั้งสองประเทศมิได้โต้แย้งแต่อย่างใด ตรงกันข้าม สถาบันศาสนาของทั้งสองประเทศต่างสนับสนุนโครงสร้างของสังคมศักดินาอีกด้วย อาทิ ศาสนาฮินดูของอินเดียสอนให้ประชาชนยอมรับในสถานภาพทางสังคมที่ตน เกิดมาว่าเป็น ผลกรรมของอดีตชาติ ซึ่งมนุษย์ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ในชาติปัจจุบัน ส่วนศาสนาซุนโดของญี่ปุ่นก็สอนให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อชาติและจักรพรรดิ

อย่างไรก็ตามหลังจากที่สังคมศักดินาของทั้งสองประเทศค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นสังคมทุนนิยมแบบตะวันตก รวมทั้งสถาบันการศึกษาเริ่มแพร่หลายขึ้น สถาบันการศึกษาจึง เริ่มมีส่วนเป็น ตัวกล่อม เกลาทัศนคติของประชาชน

สถาบันทางสังคมที่สำคัญอีกสถาบันหนึ่งที่มีส่วนช่วยกล่อม เกลาทัศนคติของชาวอินเดีย และญี่ปุ่น ในปัจจุบันก็คือสถาบันสื่อมวลชน

ส่วนสถาบันทางการ เมืองในปัจจุบันของทั้งสองประเทศที่มีบทบาทในการกล่อม เกลาทัศนคติทางการ เมืองของประชาชนในทั้งสองประเทศโดยตรงอย่างมากก็คือ พรรคการเมือง

จากตัวอย่างประเทศต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น ล้วนแต่เป็นประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยความสำเร็จในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวล้วนแต่ใช้กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองโดยมีสถาบันในสังคม เป็นตัวการหล่อหลอมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยทั้งสิ้น เพียงแต่มีความแตกต่างกันในแบบแผนของสถาบันทางสังคมในการดำเนินขั้นตอนให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน และสภาพการณ์ของสังคมแต่ละแห่ง

เมื่อกล่าวถึงความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในกลุ่มประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว ผู้วิจัยขอกล่าวถึงความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยกล่าวคือ

ในประเทศสหภาพโซเวียตรัสเซีย ก็ใช้กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง เป็นเครื่องมือในการปกครอง เช่นกัน

พรรคคอมมิวนิสต์รัสเซียได้วางนโยบายจัดการศึกษาของชาติโดยยึดหลัก 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 จัดให้มีการศึกษาที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวทางการเมืองในการส่งเสริมและปลูกฝังอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนิน

ประการที่ 2 จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบนิยมคอมมิวนิสต์

ประการที่ 3 จัดการศึกษาในเรื่องที่เน้นหนักไปทางวิทยาศาสตร์และ เทคนิควิทยา เพื่อจะนำมาใช้พัฒนาอุตสาหกรรมทั้งในด้านสันติและสงคราม

ในประการแรกนี้ เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า สังคมรัสเซีย เป็นสังคมที่มีอุดมการณ์ของรัฐอยู่อุดมการณ์เดียวดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ฉะนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องสอนและอบรมให้ประชาชนรัสเซียรุ่นใหม่นิยม เลื่อมใสในอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนิน ทั้งนี้โดยจัดให้อยู่ในหลักสูตรควบคู่ไปกับการศึกษาปกติ

การจัดการศึกษาในโรงเรียนนั้น รัฐจะ เริ่ม เข้ามาช่วยพ่อแม่ซึ่งต้องออกไปทำงานนอกบ้านตั้งแต่ลูกยัง เล็ก ๆ โดยมีสถาบันก่อนวัยเรียน อัน เป็นสถานรับเลี้ยง เด็กภาคกลางวัน จากนั้นจึงจะเป็น โรงเรียนอนุบาล สหภาพโซเวียตถือว่าสถาบันก่อนวัยเรียน เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่แยกออกไม่ได้จากระบบการศึกษาสามัญ ทางรัสเซียถือว่าสถาบันนี้สำคัญถึงขนาดระบุให้

สถานที่ทำงานที่มีคนงานสตรีเกินกว่า 500 คนต้องมีสถานก่อนวัยเรียนของตัวเอง

ต่อมาในชั้นประถมศึกษาชั้นนั้น เมื่อเด็กрусเซียผ่านการ เรียนจากโรงเรียนอนุบาลแล้ว จึงจะ เข้า เรียนต่อในโรงเรียนประถมศึกษาและต่อในชั้นมัธยมศึกษาด้วย เป็นระยะเวลา รวมกัน 10 ปี

การศึกษาระดับสามัญของสหภาพโซเวียตนี้ นอกเหนือจากวิชาความรู้ทั่วไปที่จะใช้ ในการประกอบอาชีพแล้ว จะ เน้นใน เรื่องความรู้ความ เข้าใจ เกี่ยวกับอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนิน ดังที่ปรากฏข้อความอยู่ในบทบัญญัติว่าด้วยพื้นฐานการศึกษาตามกฎหมายในสหภาพโซเวียตและ สาธารณรัฐสหภาพ ซึ่งสภาโซเวียตสูงสุดได้อนุมัติ เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม ค.ศ. 1973 ว่า

"สร้างโลกทรรศน์แบบมาร์กซ์-เลนิน ในหมู่เยาวชน ส่ง เสริมลัทธิสากลนิยมแบบ สังคม ความรักชาติโซเวียต และความพร้อมที่จะปกป้องมาตุภูมิสังคมนิยม

ปลูกฝังให้นักศึกษามีคุณธรรมสูง ให้เหมาะสมกับผู้ก่อสร้างคอมมิวนิสต์"

เนื่องจากเห็นความสำคัญของการ เรียนรู้ทางการ เมืองมาก พรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตจึงได้จัดตั้งองค์การ เพื่อ เยาวชนขึ้นมาทำหน้าที่ดูแล แนะนำแนวทางปลูกฝังความคิด และพฤติกรรมของเยาวชนрусเซียอีกถึง 3 ประเภท คือ

1. เดอะ ออกโตบริสต์ (The Octobrists) ซึ่งเป็นองค์กรเยาวชนระดับล่าง เด็กที่เป็นสมาชิกขององค์กรนี้จะมีอายุตั้งแต่ 7 ถึง 9 ปี
2. เดอะ ยัง ไพโอเนียร์ (The Young Pioneer) ซึ่งเป็นองค์กรเยาวชน ระดับกลาง เด็กที่เป็นสมาชิกขององค์กรนี้จะมีอายุตั้งแต่ 10 ถึง 14 ปี
3. เดอะ คอมโซโมล (The Komsomol) ซึ่งเป็นองค์กร เยาวชนระดับสูง สมาชิก เป็นทั้งนักเรียนและนักศึกษาที่อยู่ในวัย 15-28 ปี

พรรคคอมมิวนิสต์ได้ใช้องค์กร เยาวชนทั้ง 3 ประเภท ซึ่งตั้งอยู่ตามเมืองต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเหล่านี้ เพื่อสร้างสำนึกและอุทิศใจคอแก่เยาวชนрусเซียให้เต็มคำ ยึดมั่นใน อุดมการณ์มาร์กซ์และเลนินอย่างมั่นคง และมีความ เป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิทุนนิยมนั้นเอง

เมื่อหันจากสภาพนักเรียนและนักศึกษาออกมาแล้ว ประชาชนрусเซียก็ถูกกล่อม เกลาทางการ เมืองให้อยู่ในกรอบที่พรรคคอมมิวนิสต์กำหนดอยู่นั้นเองทั้งในด้านความ เชื่อถือและ

ประเพณีปฏิบัติ พระคคอมมิวนิสต์ได้คิดแยกศาสนาออกจากรัฐและมีนโยบายต่อต้านศาสนามาตั้งแต่ต้น การลดความสำคัญขององค์กรหรือสถาบันทางศาสนาได้เริ่มมาตั้งแต่แรก โดยทางรัฐบาล ปฏิวัติออกกฤษฎีกา โอนเอาที่ดินของ เจ้าของที่ดินทั้งหมดมาเป็นของรัฐ ปรากฏว่าในบรรดา เจ้าของที่ดินด้วยกัน องค์กรทางศาสนานิกายรัสเซียออร์ทอดอกซ์เป็นราชาที่ดินรายใหญ่ เพราะมีที่ดินให้คน เข้าทำมาหากินอยู่มาก การเป็นเจ้าของที่ดินได้สร้างอิทธิพลขององค์กรทางศาสนาต่อประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นอย่างมาก

นอกจากนั้นประเพณีปฏิบัติดั้งเดิมที่ผูกพันชีวิตชาวบ้านไว้กับโบสถ์และพระคริสต์ในนิกายรัสเซียออร์ทอดอกซ์ เช่น การถือศีลคัมภีร์ทางศาสนาก็ได้รับการยกเลิก พิธีกรรมทางศาสนาในงานแต่งงานก็ถูกเปลี่ยนแปลง รัฐบาลใหม่ถือว่าในการแต่งงานศาสนาไม่เกี่ยว คู่แต่งงานจะผูกพันกันตามกฎหมาย เท่านั้น

การประกาศไม่ให้องค์กรศาสนา เป็นผู้ดำเนินการ เกี่ยวกับการแต่งงานตลอดจนทำทะเบียนประวัติประชาชนนี้ นับว่าเป็น เรื่องสำคัญ เพราะแต่เดิมนั้นตามกฎหมายจักรวรรดิรัสเซีย (The Russian Imperial Laws) สำนักศาสนาในชุมชนจะทำหน้าที่รักษาทะเบียนประวัติการเกิด การแต่งงาน การหย่าร้าง และการตายของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ เอาไว้

สำนักงานทะเบียนประวัติประชาชนของราชการยังไม่มี เพิ่งจะมีขึ้นครั้งแรกเมื่อรัฐบาลปฏิวัติของบอลเชวิคได้ตั้งขึ้น และบังคับให้ประชาชนมาทำทะเบียนประวัติไว้ยังสถานที่ใหม่ หน่วยงานแห่งใหม่นี้ดำเนินการทั้งกรณีที่คนรัสเซียจะแต่งงานและหย่าร้าง และให้ถือว่าการหย่าร้างสามารถจะทำได้โดยไม่ต้องไปสำนักศาสนา แต่มีศาสตราจารย์ธรรมมาทำหน้าที่แทน จึงเห็นได้ว่าเป็นการดำเนินงานของรัฐบาลที่ต้องการล้ม เลิกความ เชื่อและประเพณีเก่า ๆ ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสังคมใหม่แบบคอมมิวนิสต์

ในกลุ่มประเทศแถบยุโรปตะวันออก เช่น เยอรมันตะวันออก, ฮังการี, เช็กโกสโลวาเกีย เป็นต้น ลักษณะของคนที่ยังปรารถนาในสังคมแบบสังคมนิยมนี้ควรจะรักชาติบ้านเมือง ทำงานเพื่อส่งเสริมประเทศชาติ และเป็นคนนานาชาตินิยม คุณค่าของมนุษย์มิได้จำกัดขอบเขตอยู่แค่ภายในชาติใดชาติหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องที่แผ่ขยายข้าม เขตแดน คนในสังคมนิยมจะต้องมีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม และไม่ใช่ว่าเป็นพวกหัวรั้น หรือฝังหัวในความคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในระบบสังคมนิยม องค์การหรือกลไกสำคัญที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมือง เพื่อให้คนมีลักษณะตามที่พึงปรารถนาของสังคมนั้น ๆ ก็มีส่วนคล้ายคลึงกันกับในระบบประชาธิปไตย โดยมีตัวแทนสำคัญ ๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. โรงเรียน เป็นตัวการที่ทำหน้าที่ให้การเรียนรู้ทางสังคมที่รัฐบาลสังคมนิยมให้ความสำคัญยิ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งมีอิทธิพลสูงสุดในระบบสังคมนิยม นั้น สามารถเข้าไปมีบทบาทควบคุมโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ รัฐและพรรคคอมมิวนิสต์จะเข้าไปมีบทบาทในการเลือกตำราเรียน จัดหลักสูตรให้กับนักเรียน การศึกษาโดยทั่วไปจะมีการสอดแทรกในเรื่องของอุดมการณ์ไว้เสมอ เช่น เซโกสโลวะเกีย ถือว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการอบรมกล่อมเกลาคิดความเชื่อของคน โดยเชื่อว่าการให้การศึกษาตามแนวทางที่มุ่งในการมองโลกอย่างเป็นศาสตร์ของลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์แล้ว ก็จะเป็นการทำลายล้างความคิดหรือคุณธรรมแบบกฎหมู่ก็ได้

2. องค์การเยาวชน เป็นที่รวมของบรรดาเยาวชนในประเทศสังคมนิยม มีลักษณะคล้ายลูกเสือในประเทศตะวันตก แต่พรรคคอมมิวนิสต์เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการแนะนำวางนโยบายและควบคุมให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองด้วย

ในแอลเบเนีย สหภาพคนงานเยาวชนแห่งแอลเบเนีย (The Union Albanian Working Youth) มีโครงสร้างเหมือนกับพรรคคอมมิวนิสต์ หน้าที่สำคัญคือการส่งเสริมให้เยาวชนปฏิบัติตามนโยบายของพรรค เพื่อเตรียมตัวเป็นสมาชิกของพรรคในอนาคต สมาชิกของสหภาพแห่งนี้ คือ นักเรียน เกษตรกร หรือคนงานที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี

3. สื่อมวลชน ทั้งที่เป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมืองในยุโรปตะวันออกทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อมวลชนเพื่อผลประโยชน์ทางด้านนี้ก็แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ

4. สหภาพแรงงาน ก็เป็นตัวการในกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมืองอย่างหนึ่ง โดยทั่วไปคนงานจะเป็นสมาชิกอยู่ในสหภาพแรงงาน มีกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมใด ๆ ก็ตามของสหภาพแรงงานมักจะรวมเอาการโฆษณาชวนเชื่อเข้าไว้ด้วย เช่น การเรียกร้องให้มีการต่อสู้ระหว่างชนชั้นอย่างค่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่สังคมนิยม

ในอังกาเรี สหภาพแรงงานมีอิทธิพลมากที่สุด โดยทำหน้าที่สองประการที่สำคัญ คือ ปกป้องผลประโยชน์ของคนงาน และนำเอานโยบายของพรรคมาสู่คนงาน อย่างไรก็ตามในสายตา

ของคนงาน สหภาพแรงงานก็คือองค์กรหนึ่งของรัฐนั่นเอง

5. พรรคคอมมิวนิสต์ มีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นตัวการในกระบวนการเรียนรู้ทางการ เมือง เพราะพรรคคอมมิวนิสต์มีสาขาของพรรคแยกย่อยไปอยู่ตามนารวม โรงงานต่างๆ มากมาย ดังนั้นพรรคจึงมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิดเห็นของคน ดึงคนให้คล้อยตามอุดมการณ์ของตน เป็นพลังต่อต้านตัวแทนอื่น ๆ ที่อาจจะพยายามหันเหประชาชนให้ไปมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่พรรคไม่พึงปรารถนา พรรคคอมมิวนิสต์มีอำนาจและอิทธิพล เป็นอย่างยิ่งสามารถควบคุมสื่อมวลชน โรงเรียนและอื่น ๆ ได้ ทำให้พรรคเป็นตัวการในการเรียนรู้ทางการเมืองที่สำคัญยิ่ง

ในประเทศแถบทวีปเอเชียที่มีระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เป็นต้น ก็มีการทำให้มวลชนยอมรับและสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ เพื่อความมั่นคงของระบอบการปกครองของรัฐ โดยการเรียนรู้ทางสังคม และการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมือง วิธีการที่สำคัญที่สุดได้แก่การจัดระบบ และหลักสูตรการศึกษาแก่เยาวชน และการเปิดโอกาสให้มวลชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและการเมือง ซึ่งพรรคเป็นผู้กำหนดพร้อมทั้งควบคุมแนวทางอย่างใกล้ชิด สำหรับการจัดระบบและหลักสูตรการศึกษานั้น พรรคคอมมิวนิสต์ดำเนินการโดยผ่านทางกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ เพราะรัฐเท่านั้นที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาของมวลชนทั้งหมด ไม่มีโรงเรียนของเอกชนหรือขององค์การทางศาสนาใด ๆ กล่าวคือ ในระดับแรก เริ่มจะมีสถานรับเลี้ยง เด็กก่อนวัย เรียนเพื่อช่วย เหลือบิดามารดา ที่ต้องทำงานนอกบ้าน ระดับต่อมา ก็จะเป็นโรงเรียนอนุบาล ซึ่งรับ เด็กที่มีอายุราว 4 ปี เข้าเรียนขั้นพื้นฐาน เพื่อเตรียมตัวขึ้นสู่ชั้นประถม ในชั้นประถมศึกษาชั้นต้น สาธารณรัฐประชาชนจีน และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ได้แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับประถมปลาย 3 ปี

ปัญหาที่พรรคคอมมิวนิสต์ต้องเผชิญในกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองก็คือ การไม่รู้หนังสือ และโอกาสอันจำกัดในการศึกษาของมวลชน

ความจำเป็นที่จะต้องยกระดับการศึกษาทางด้านวิชาชีพ และมุ่งพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเร่งการพัฒนาประเทศ ทำให้บทบาทของการศึกษาทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองลดลงไป พรรคคอมมิวนิสต์ต้องการยกระดับกรมกรและชาวนาให้ เป็นผู้ที่มีความ

สามารถเพื่อประโยชน์ของการพัฒนาอุตสาหกรรมและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในระหว่างสงครามต่อต้านฝรั่งเศส

ยิ่งยกระดับการศึกษาของมวลชนทางด้านวิชาชีพสูงขึ้นเท่าใด มวลชนก็ยิ่งห่างเหินจากจิตสำนึกทางชนชั้นมากขึ้นเท่านั้น มีคนเป็นจำนวนมากที่เลือกทำงานในอาชีพที่สบายขึ้นกว่าการใช้แรงงาน ชาวนาก็ต้องการ เขยิบฐานะทางสังคมโดยละทิ้งชนบทเข้าหางานทำในเมือง

นอกจากการปลุกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองโดยวิธีให้การศึกษาแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์ยังได้จัดตั้งองค์การทางการเมืองขึ้น เพื่อให้เขาชนเข้าเป็นสมาชิก และฝึกฝนเตรียมตัวสำหรับที่จะเข้าเป็นสมาชิกที่ติของพรรคคอมมิวนิสต์ต่อไปในอนาคต องค์การนี้ได้แก่องค์การเขาชนคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นเสมือนผู้สนับสนุนของพรรคคอมมิวนิสต์

นอกเหนือจากองค์การสำหรับเขาชนแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์ยังได้จัดตั้งองค์การทางอาชีพและสังคมอื่น ๆ อีก เพื่ออบรมกลุ่มเถลาคทางสังคมแก่มวลชน สหภาพกรรมกร สหพันธ์ - ชาวนา สมาคมสตรี เป็นต้น

สำหรับองค์การศาสนา ซึ่งเคยมีอิทธิพลและบทบาทในการปลุกฝังความเชื่อ และวัฒนธรรมแก่คนในสังคมมาเป็นเวลาช้านานก่อนที่จะมีลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น พรรคคอมมิวนิสต์และรัฐบาลไม่ให้การสนับสนุนหรือทำนุบำรุง เพราะถือว่าความเชื่อทางศาสนา เป็นอุปสรรคต่อการปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงสังคม และการพัฒนาประเทศ ไทยปกติพรรคก็ไม่ถึงกับทำลายองค์การทางศาสนาเหล่านี้โดยตรง แต่มักจะกีดกันทางอ้อมคือปลุกฝังอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แก่เขาชนรุ่นใหม่ และทำการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้ความเชื่อถือแบบงมงาย ห่อเหี่ยวไปเอง

สื่อมวลชน เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ในการเผยแพร่อุดมการณ์ และนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์และของรัฐ กิจกรรมสื่อมวลชนทั้งหมดจะอยู่ภายใต้การดำเนินงานของพรรค องค์การที่พรรคจัดตั้ง และหน่วยงานของรัฐเท่านั้น

ผลงานทางวิชาการที่สนับสนุนต่อความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

มีผู้ทำการศึกษาวิจัยที่สะท้อนถึงความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองอยู่หลายเรื่อง แต่ผู้วิจัยขอนำผลงานที่น่าสนใจมากกล่าวถึง เช่น การศึกษาของคุณชลอ ไบเจริญ¹

1 ชลอ ไบเจริญ "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเขาชนชนบท" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519

ในเรื่องความคิดเห็นทางการ เมืองของผู้นำเยาวชนชนบท เนื่องจากการศึกษาที่พบว่า ปัญหาของการพัฒนาทางการ เมืองไทย อยู่ที่การที่ประชาชนขาดความรู้ความ เข้าใจทางการ เมือง เมื่อพิจารณาถึงกลุ่มหลังทางการ เมืองที่สำคัญ และเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศแล้ว เห็นว่า เยาวชนในชนบท เป็นกลุ่มหลังทางการ เมืองที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะเยาวชนชนบทในระดับผู้นำ คุณชลอ จึงมุ่งศึกษาถึงความรู้ความ เข้าใจทางการ เมืองของผู้นำเยาวชนชนบท โดยเลือกศึกษาเฉพาะผู้นำ เยาวชนอาสาที่เข้าฝึกอบรมในศูนย์เยาวชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น สำนักงานส่งเสริมเยาวชนระหว่างวันที่ 20 เมษายน ถึง วันที่ 9 กรกฎาคม 2519 โดยมุ่งเน้นศึกษาความรู้ความ เข้าใจทางการ เมืองของผู้นำเยาวชนชนบทในเรื่องระบบการ เมือง หรือสถาบันทางการ เมืองโดยทั่วไป ตัวแทนของประชาชนหรือตัวแทนของรัฐ กฎหมายหรือนโยบายต่างประเทศ ตลอดจนฐานะและบทบาทของตัวเอง

ผลการศึกษาของ คุณชลอ ไบเจริญ พบว่าผู้นำเยาวชนชนบทมีความรู้ความ เข้าใจทางการ เมืองสูงพอสมควร มีความ เชื่อมั่นในตัวเองในการ เข้ามีส่วนร่วมทางการ เมือง โดยยืนยันในหลักการของแนวความคิดทางการ เมืองว่า กระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมืองและเหตุการณ์ทางการ เมืองมีบทบาทที่สำคัญคือความคิดทางการ เมืองของผู้นำ เยาวชนชนบท

จากผลการศึกษาของคุณชลอ ไบเจริญ ที่เน้นถึงความสำคัญของกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมืองต่อแนวความคิดทางการ เมืองของผู้นำเยาวชนชนบทนั้น คุณทรงศนีย์ ปัจจุบันนท์ ได้ศึกษาการ เรียนรู้ทางการ เมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย ซึ่งปรากฏผลการศึกษาดังนี้

คุณทรงศนีย์ ปัจจุบันนท์¹ ได้ทำการศึกษาถึงปัญหาที่ว่าอะไร เป็นปัญหาที่ทำให้ทหารเข้ามามีอำนาจในระบบการ เมืองของไทยทั้ง ๆ ที่หน้าที่ของทหารควรมีแค่ เพียงทำการป้องกันประเทศ ดังนั้น คุณทรงศนีย์ จึงได้ทำการศึกษาถึงกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมือง เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมือง และการสร้างวัฒนธรรมทางการ เมืองของทหารไทย โดยศึกษา เน้นถึงกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมือง ที่มีสถาบันทางการ เมืองต่าง ๆ อบรมสั่งสอนให้ทหารไทยมีทัศนคติ ความ เชื่ออุดมการณ์ และพฤติกรรมทางการ เมือง

¹ทรงศนีย์ ปัจจุบันนท์ "การ เรียนรู้ทางการ เมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,

ผลการศึกษาของ คุณทรงศนีย์ บัจจุสานนท์ พบว่านักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองที่เป็นเผด็จการมากกว่าทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตย ทั้งนี้เนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า นั้นเอง

ซึ่งผลการศึกษาวิจัยของคุณบุญชาติ พรหมมูล¹ ในเรื่องการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศไทย พบว่านักเรียนนายเรืออากาศ มีทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย โดยพบว่าลักษณะอำนาจนิยมดังกล่าวเป็นผลมาจากระบบการศึกษาของโรงเรียนนายเรืออากาศ โดยเห็นว่า หากจะเปลี่ยนแปลงลักษณะอำนาจนิยมดังกล่าวของนักเรียนนายเรืออากาศ ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเพื่อสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ให้กับนักเรียน

จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง มีความสำคัญต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลต่าง ๆ จนมีผู้ที่สนใจจะศึกษาถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง เช่น

การศึกษาของคุณกิตติ อมตชีวิน² ซึ่งศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์จะทำการศึกษากการ เรียนรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตยโดยตรงของเด็กนักเรียนในชั้นประถมศึกษา การเรียนรู้ทางการเมืองที่นำมาศึกษา ได้แก่ การเรียนรู้ด้านความรู้ และการเรียนรู้ด้านทัศนคติทางการเมือง ในลัทธิประชาธิปไตย โดยใช้วิธีการศึกษาแบบทดลอง พบว่า โรงเรียนระดับประถมศึกษาสามารถถ่ายทอดการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงได้ โดยเฉพาะการเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ลัทธิประชาธิปไตย ส่วนการเรียนรู้ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นพบว่า ตามโครงการวิจัยนี้ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นได้

¹บุญชาติ พรหมมูล "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520

²กิตติ อมตชีวิน "การเรียนรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา : ศึกษาทดลองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ โรงเรียนวัดสุทธิสะอาด" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

ดังนั้น การศึกษาถึงการสร้างการ เรียนรู้ทางการ เมืองจึง เป็นประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยนำมา เป็นประเด็นหนึ่งของการศึกษาศาลาประชาธิปไตย กับการ เรียนรู้ทางการ เมือง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงการสร้างการ เรียนรู้ทางการ เมืองนั้นต้องทำการศึกษ ถึงทัศนคติทางการ เมืองที่เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิมก่อน เพื่อ เข้าใจถึงปัญหาที่จะนำไปสู่การสร้างการ เรียนรู้ทางการ เมืองต่อไป

ผลงานที่สะท้อนถึงทัศนคติทางการ เมืองของประชาชนไทย

มีผลงานวิจัยที่ทำการศึกษาดังทัศนคติทางการ เมืองอยู่หลาย เรื่อง แต่ผู้วิจัยขอนำ ผลงานวิจัยที่น่าสนใจมากกล่าวถึง เช่น

การศึกษาวิจัยของคณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹ เมื่อ พ.ศ. 2515 ศึกษาวิจัย เรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำการศึกษาวิจัยถึงสถาบันสังคมไทยบาง สถาบัน คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมค่อมบาทในการปลูกฝังลักษณะนิสัยของบุคคลในสังคมไทยในลักษณะที่เป็นการศึกษาสถาบันดังกล่าวในรูปแบบของกระบวนการที่ให้การ เรียนรู้ทางสังคมแก่บุคคลในสังคม แต่ในการสำรวจงานวิจัยดังกล่าวถึงผลการศึกษาของคณะอาจารย์ในด้านทัศนคติของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการ เรียนรู้ทางการ เมือง ซึ่งอาจสรุปผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับทัศนคติทางการ เมืองของประชาชนไทยได้ดังนี้ คือ

ประชาชนไทยสนใจและเข้าใจการเมือง การปกครองตลอดจนหน้าที่ของประชาชน โดยส่วนรวมนั้น อยู่ในเกณฑ์น้อยมาก คือมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองน้อยมาก ส่วนผู้ที่มีความรู้ความ เข้าใจก็ได้รับจากการศึกษาในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ และความ เข้าใจทางการเมืองที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปในลักษณะยอมรับ เชื่อฟังอำนาจทางการเมืองของรัฐ หรือผู้ปกครองของประเทศมากกว่าที่จะคิดว่าตนเอง เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและการใช้อำนาจรัฐ

¹คณะอาจารย์ผู้วิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัย เรื่องลักษณะบางประการของสถาบันทางสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (นครหลวง กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร, 2515.)

อาจกล่าวสรุปผลการศึกษาวิจัยได้ว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมือง และการปกครองน้อยมากและไม่เข้าใจในเนื้อหาหรือสาระสำคัญของการปกครอง ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากขาดสถาบันทางการเมืองที่จะมีส่วนช่วยในการให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน ตลอดจนในด้านครอบครัว การศึกษา และศาสนาไม่ได้สอดแทรกการให้การรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนตามหลักประชาธิปไตยเลย และขาดความต่อเนื่อง และขาดการเชื่อมโยงต่อกัน

ในตอนท้ายคณะอาจารย์ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้แก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการให้การรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจทางการเมือง โดยอาศัยตัวการให้การรู้ทางการเมืองในหลายรูปแบบทั้งโครงการศึกษา และสถาบันทางการเมือง โดยเน้นความต่อเนื่องกันของตัวการต่าง ๆ หลายตัวการในการให้การรู้ทางการเมือง

มีผลงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจของ คุณสมบัติ อารังชัยวงศ์¹ ได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำกลุ่มเกษตรกรในภาคกลาง โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อต้องการทราบทัศนคติของผู้นำกลุ่มเกษตรกรว่ามีระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม เพื่อจะใช้เป็นประโยชน์ในการพิจารณาการพัฒนาการเมืองในระบบประชาธิปไตยของไทยให้เจริญก้าวหน้าตามเป้าหมาย

คุณสมบัติ ได้ให้เหตุผลในการทำการศึกษาดังกล่าวว่าการที่จะพัฒนาการเมืองในระบบประชาธิปไตยให้เจริญก้าวหน้าได้นั้น ปัจจัยที่สำคัญยิ่งสิ่งหนึ่งคือ จะต้องพัฒนาให้ประชาชนมีบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตย และเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศถึงร้อยละ 78 เป็นเกษตรกร ดังนั้นการมุ่งการพัฒนาการเมืองจึงควรมุ่งพัฒนาบุคลิกภาพของประชาชนส่วนใหญ่ให้เป็นประชาธิปไตย โดยการศึกษาถึงทัศนคติทางการเมือง เพื่อเป็นพื้นฐานในการนำไปพัฒนาต่อไป

ผลการศึกษาของคุณสมบัติ พบว่า

1. ผู้นำกลุ่มเกษตรกรภาคกลางมีระดับวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับกลางค่อนข้างสูง

¹สมบัติ อารังชัยวงศ์ "วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำกลุ่มเกษตรกรในภาคกลาง" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520

2. ผู้นำกลุ่ม เกษตรกรภาคกลางมีระดับวัฒนธรรมทางการ เมืองแบบอำนาจนิยม อยู่ในระดับค่อนข้างสูง

3. ระดับวัฒนธรรมทางการ เมืองแบบประชาธิปไตยของผู้นำกลุ่ม เกษตรกรที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร กับ เขตต่างจังหวัด ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีข้อสำคัญทางสถิติคือ อยู่ในระดับกลางค่อนข้างสูง

ผลงานการศึกษาวิจัยดังกล่าวที่ได้กล่าวถึงไปนั้น สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของประชาชนไทยในบางด้านที่มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ และศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการ เมือง และกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมือง กล่าวคือ ผลงานวิจัยของคณะอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เน้นถึงการขาดสถาบันทางการ เมือง ของกระบวนการ เมืองไทยที่จะให้การ เรียนรู้ทางการ เมืองแก่ประชาชน และผลงานวิจัยของ คุณสมบัติ อ่างรังชัยวงศ์ เน้นถึงการพัฒนากการ เมืองในระบอบประชาธิปไตยว่าต้องศึกษาถึงทัศนคติทางการ เมืองของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนากการ เมืองไทยต่อไป

ซึ่ง เมื่อผนวกผลงานวิจัยทั้งสองชิ้น เข้าด้วยกันแล้วก็จะนำไปสู่แนวความคิดที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงการสร้างกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมือง โดยมีสถาบันที่สามารถให้การ เรียนรู้ทางการ เมืองแก่ประชาชนได้ เป็นตัวการนำ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าสถาบันทหารได้มีแนวความคิดดังกล่าว และได้จัดทำโครงการพัฒนาทางการ เมืองออกมาหลายรูปแบบ แต่ในการศึกษาวิจัยในที่นี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงการจัดตั้งศาลาประชาธิปไตยโดยตามโครงการกองทุน เพื่อความมั่นคงของชาติ ซึ่งจะได้อีกกล่าวในรายละเอียดต่อไป

บทบาทใหม่ของสถาบันทหารในการพัฒนาประเทศไทย โดยเฉพาะด้านการ เมือง

แนวความคิดการพัฒนาทางการ เมือง¹

ผู้วิจัยขอแนะนำแนวความคิดของนักรัฐศาสตร์ ซึ่งอาจารย์สุจิต บุญขงการ และ อาจารย์กมลลา สุขหาริช-ขันตพราม ได้นำเสนอไว้ในรายงาน เบื้องต้นบางส่วนของโครงการวิจัย¹มานำเสนอไว้ในที่นี้ถึงการพัฒนาทางการ เมือง ซึ่งศาสตราจารย์ฮันติงตัน (Sumuel Huntington) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาทางการ เมืองใน 3 ประเด็นคือ

1). การพัฒนาทางการ เมือง หมายถึงการ เปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างทางการ เมือง โดยเฉพาะโครงสร้างในการใช้อ่านสภการปกครอง มีการยอมรับในบทบาทและอำนาจ

ของผู้นำโดยยึดถือหลักความมี เหตุมีผล เป็นที่ตั้งมีการยอมรับในหลักการของกฎหมายในการปกครองสังคม รวมทั้งได้มีการให้ความสำคัญต่อการจัดรูปแบบการปกครองแบบ รัฐ-ชาติ ในการใช้อำนาจการปกครองนั้นก็จะต้องมีการยอมรับในศูนย์กลางแห่งอำนาจ และให้ความสำคัญต่อบูรณาการแห่งชาติ ซึ่ง เท่ากับ เป็นการยึดครองอำนาจและอิทธิพลทางผู้นำดัง เดิมที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่ม เชื้อชาติ ศาสนาและท้องถิ่นต่าง ๆ

2). การพัฒนาทางการ เมือง หมายถึง การพัฒนาโครงสร้างทางการ เมือง และการปกครองให้มีความซับซ้อน หลากหลาย แน่ชัดและลดหล่นกันรวมทั้งมีการแจกแจง และแบ่งแยกหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ อย่าง เฉพาะ เจาะจง ตาม ความสำคัญพิเศษของแต่ละหน่วยโดยปราศจากการก้าวท้าว ข้ำซ้อน และแย่งงานกันทำ มีการพัฒนาโครงสร้างการปกครองที่ละเอียด ซับซ้อน และมีหลักปฏิบัติที่แน่ชัดสำหรับการ เลื่อนขั้นและตำแหน่ง รวมทั้งการให้รางวัลความดี ความชอบ หรือการลงโทษใด ๆ นั้น จำต้องใช้หลักเกณฑ์ที่คำนึงถึง คุณความดี ความซื่อ และผลงานของแต่ละบุคคลเป็น เกณฑ์ การตัดสินใจ โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ส่วนตัว อภิสัทย์ และระบบ เส้นสาย เหมือนดังที่เคย ปฏิบัติกันมาในสังคมล้าสมัยทั้งหลาย

3). การพัฒนาทางการ เมือง หมายถึง การ เข้ามามีส่วนร่วมทางการ เมืองอย่าง กว้างขวางทางกลุ่มหลังต่าง ๆ ในสังคม ช่วยสร้างความตื่นตัวให้กับประชาชนส่วนใหญ่ในการ คำนึงถึงสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และการแสวงหาโอกาส ในการ เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น ในการใช้อำนาจ และในการปกครองของตนเอง สำหรับฝ่ายรัฐบาลนั้น ก็จะต้องสามารถปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการให้บริการแก่ประชาชนอย่าง เที่ยงธรรมและกว้างขวางมี ประสิทธิภาพในการแก้ไขความขัดแย้ง รวมทั้งสามารถตอบสนองข้อ เกรี้ยวร้องและแจกแจงผล ประโยชน์ให้กับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและบริสุทธิ์ยุติธรรมอีกด้วย

แต่การพัฒนาทางการ เมืองที่ได้อุบัติขึ้นในสังคมกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น มิได้สอดคล้องไปกับปรากฏการณ์ที่ศาสตราจารย์ ฮันติงตัน ได้แสดงทัศนคติเอาไว้เลย ในทางตรงกันข้ามได้เกิดภาวะไร้ศูนย์กลางทางการเมือง ที่แสดงถึงความไร้ประสิทธิภาพ และความล้มเหลวของนักการเมืองพลเรือน ในทางพัฒนาทางการ เมืองไป

¹ สุจิต บุญบงการ และ กนลา สุขพานิช-ขันทปราบ, บทบาทของทหารในการพัฒนา ทางการ เมือง: ศึกษาเฉพาะบทบาทด้านกิจการพลเรือนในพื้นที่ของกองทัพภาคที่ 1 (เอกสารอัด สำเนา) 2529, หน้า 2 - 4

ผู้การปกครองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งมีผลให้นักรัฐศาสตร์การทหารคนสำคัญ ๆ ในยุคนั้น เช่น ศาสตราจารย์ ลูเซียน พาย (Lucian Pye) ได้เสนอข้อคิดเห็นในเชิงสนับสนุนให้ทหารได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการปกครองสังคม นับว่าเป็นแนวความคิดที่เชื่อว่าทหารสามารถเป็นนักพัฒนาทางการเมือง เป็นนักปฏิรูปสังคมที่มีศักยภาพสูงที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับผู้นำพลเรือนสาเหตุที่นักวิชาการในยุคนั้น ๆ เชื่อว่าทหารสมควรที่จะเข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำทางการเมือง ผลักดันการพัฒนาทางเศรษฐกิจและแก้ไขปัญหาการขัดแย้งทางสังคม ก็เนื่องจากทหารเป็นองค์กรที่มีอาวุธ มีระเบียบวินัย มีการจัดองค์กรที่มีประสิทธิภาพสูง และมีความรักชาติอย่างแรงกล้า จึงสามารถเป็นหัวหอกในการต่อต้านและปราบปรามการขยายแสนยานุภาพของฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่มุ่งคิดครองโลก นับว่าเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อการสถาปนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพในประเทศกำลังพัฒนา เป็นอย่างมาก

สำหรับความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้นำทหารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทางการเมือง และในการสร้างประชาธิปไตยนั้น รูเพิร์ต เอเมอร์สัน (Rupert Emerson) ได้เสนอแนะว่า มีสาเหตุมาจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดประสบการณ์และขาดปัจจัยพื้นฐานที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น จึงได้เกิดความจำเป็นที่ทหาร จำต้อง "ถูกดึง" ให้เข้ามาทำหน้าที่ "เติมช่องว่างทางการเมืองให้เต็ม" เพื่อช่วยให้รัฐบาลพลเรือนที่อ่อนแอสามารถประคับประคองตัวเองและแก้ไขสถานการณ์อันเลวร้ายในสังคมกัน เกิดจากความแตกแยกภายใน และการขาดความสามัคคีและขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติได้

สำหรับในประเทศไทยแล้ว เจื่อนไซในแม่บทของกฎหมายทั้งปวงที่ใช้ในการปกครองประเทศคือรัฐธรรมนูญ ซึ่งเสมือนเป็นหลักฐานที่ยืนยันต่ออำนาจอันชอบธรรมของสถาบันทหารในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศดังที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไปถึงแนวความคิดเกี่ยวกับทหารกับการพัฒนาประเทศ

แนวความคิด เกี่ยวกับทหารกับการพัฒนาประเทศ

จากประเด็นดังกล่าวนี้เอง เป็นเจื่อนไซที่สำคัญในการเปิดโอกาสให้สถาบันทหารเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ซึ่งสถาบันทหารได้ถือ เป็นภารกิจประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ โดยวางรูปแบบของการพัฒนาในงานด้านกิจการพลเรือน

งานกิจการพลเรือนหมายถึง "ภารกิจและการดำเนินงานของทหารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจิตวิทยา โดยมีเป้าหมาย เรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนและประชาชน ให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจการทหารและกองทัพแห่งชาติ และการดำเนินการทางทหาร ให้สามารถเผชิญหน้าต่อภัยต่าง ๆ ที่คุกคามเอกราช และความมั่นคงปลอดภัยของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยไม่คำนึงถึงว่า ภัยต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดจากการคุกคามทางทหาร หรือสงครามประชาชาติ การแทรกซึมบ่อนทำลายจากลัทธิคอมมิวนิสต์ และผู้ฝักใฝ่ลัทธิดังกล่าว หรือวิกฤติการณ์อื่นใดภายในประเทศ ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองให้ถูกล่วงไปด้วยดี เพื่อประโยชน์ต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชนชาวไทยทั้งหมด" ¹

รูปแบบของการ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของสถาบันทหารนั้น อาจพิจารณาแบ่งได้เป็น 2 คือ ลักษณะทางตรงและลักษณะทางอ้อม ²

ในลักษณะทางตรง ก็เป็นการนำกำลังทหาร เพื่อการพัฒนาประเทศในรูปแบบของงานกิจการพลเรือน (civic action) และการ เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาประเทศ (Military participation in national development)

ในลักษณะทางอ้อมอาจใช้กำลังทหาร เข้าพัฒนาประเทศในรูปแบบของการฝึกอบรมทหารก่อนปลดประจำการ (pre-release training) และการฝึกอบรมทหารกองหนุน (post-release training)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่ง เน้นที่จะศึกษาถึงการจัดตั้งศาลาประชาธิปไตยตามโครงการกองหนุน เพื่อความมั่นคงของชาติ ซึ่งมีลักษณะ เป็นการ ใช้กำลังทหาร เข้าพัฒนาประเทศ ในลักษณะทางอ้อมคือ ให้การฝึกอบรมทหารกองหนุนในด้านการ เมือง เพื่อให้การ เรียนรู้ทางการเมืองแก่ทหารกองหนุนและขยายผลให้ประชาชนได้ เข้าร่วมในโครงการดังกล่าวด้วย

¹ สมศักดิ์ สลยกำธร, พ.อ. "คำบรรยายสรุปงานในหน้าที่ของกิจการพลเรือน" เอกสารคำบรรยายที่กองทัพภาคที่ 1 วันที่ 5 สิงหาคม 2528, หน้า 1 (เอกสารอัดสำเนา) อ้างใน สุจิต บุญบงการและกมลลา สุขพานิช-ขันตปราว, บทบาทของทหารในการพัฒนาทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะบทบาทด้านกิจการพลเรือนในพื้นที่ของกองทัพภาคที่ 1 (เอกสารอัดสำเนา), 2529, หน้า 8

² จารุภัทร เรื่องสุวรรณ, พ.ด. "ทหารกับการพัฒนาประเทศ" ใน ทหารกับการเมือง : วิเคราะห์เปรียบเทียบ กมลลา สุขพานิช-ขันตปราว และวุฒิชัย มูลศิลป์ บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์ 2523), หน้า 95-101.

ศาลาประชาธิปไตยจะเป็นอย่างไรและสามารถให้การเรียนรู้ทางการ เมืองได้
หรือไม่นั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในบทที่สามต่อไป.



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปท้ายบท

การ เรียนรู้ทางการ เมืองมีความสำคัญต่อการสร้างทัศนคติความ เชื่อและค่านิยมตลอดจนกำหนดพฤติกรรมทางการ เมืองของบุคคลในสังคม ซึ่งหมายถึงการกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมทางการ เมือง

เป็นที่ยอมรับกันว่า ความสำเร็จของการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยอยู่ที่ประชาชน มีความเข้าใจและ เข้ามีส่วนร่วมทางการ เมือง โดยมีทัศนคติความ เชื่อและค่านิยมตลอดจนพฤติกรรมทางการ เมืองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการ เมืองแบบประชาธิปไตย อันเอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการ เมืองแบบประชาธิปไตยให้บุคคลในสังคมมีทัศนคติความ เชื่อและค่านิยมตลอดจนพฤติกรรมทางการ เมือง ที่มีวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยนั้น ต้องอาศัยกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมืองในการหล่อหลอมทัศนคติความ เชื่อและค่านิยมดังกล่าว

ในกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมืองก็มีตัวการที่จะก่อให้เกิดการหล่อหลอมทัศนคติความ เชื่อและค่านิยมทางการ เมือง เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และการติดต่อเกี่ยวข้องกับทางการ เมืองโดยตรง ด้วยการเข้าร่วมในกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น

แต่ตัวการในกระบวนการ เรียนรู้ทางการ เมืองดังกล่าวข้างต้น ในกระบวนการ เมืองของไทยแล้ว ยังมีทิศทางในการให้การ เรียนรู้ทางการ เมืองที่ไม่สอดคล้อง และไม่ต่อเนื่องซึ่งกันและกันในอันที่จะสร้างรูปแบบของวัฒนธรรมทางการ เมืองแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้ครุฑณีชี้ถึงปัญหา ดังกล่าวจะ เห็นได้จากความไร้ระเบียบทางการ เมือง วิฤตการณ์ทางการ เมืองในรูปของการใช้ความรุนแรงทางการ เมือง ปฏิวัติ รัฐประหาร เป็นต้น

สถาบันทหาร เป็นสถาบันที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและ เป็นสถาบันที่ แข็งแกร่งในสังคมไทย และมีบทบาท เกี่ยวข้องกับการ เมืองไทยมาโดยตลอดในรูปแบบที่ เข้ามาจัดการกับความวุ่นวายทางการ เมืองอยู่เสมอ และเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศกับสถาบันพลเรือนด้วย ทั้งนี้ เพราะเงื่อนไข เรื่องของความมั่นคงของชาติ และบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ ที่เปิดโอกาสให้สถาบันทหาร เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศด้วย นอกเหนือไปจากบทบาทในการป้องกันรักษาความมั่นคงทางทหาร

การที่สถาบันทหารมีบทบาทในการพัฒนาประเทศด้วยนั้นทำให้สถาบันทหาร เล็ง เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง เพื่อพัฒนาระบบ การปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น การจัดตั้งศาลาประชาธิปไตย ตามโครงการกองทุน เพื่อ ความมั่นคงของชาติ ส่วนหลักการและเหตุผลตลอดจนแนวทางการดำเนินงานศาลาประชา- ธิปไตย จะเป็นสถาบันทางการเมืองในท้องถิ่นที่จะให้การ เรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนได้ หรือไม้อย่างไร จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป



ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย